

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Карпатський національний університет імені Василя Стефаника

Факультет історії, політології і міжнародних відносин

Кафедра міжнародних відносин

ДИПЛОМНА РОБОТА

на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти

на тему

**«ФАО ЯК ІНСТРУМЕНТ МІЖНАРОДНОЇ ДОПОМОГИ КРАЇНАМ
У ВОЄННОМУ КОНФЛІКТІ»**

Виконала студентка 2 курсу
групи МВ-2м
спеціальності 291 «Міжнародні
відносини, суспільні комунікації та
регіональні студії»
Шмігельська Роксолана Василівна

Науковий керівник:
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри міжнародних
відносин
Дерешук Т. М.

Рецензент:
кандидат політичних наук,
старший викладач кафедри
міжнародних відносин
Голуб'як Н. Р.

Допущено до захисту
« ____ » _____ 2025 р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИКО-ІНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ ФАО В СИСТЕМІ МІЖНАРОДНОЇ ДОПОМОГИ.....	7
1.1 Створення та інституційна структура ФАО.....	7
1.2. Взаємодія з іншими міжнародними організаціями(ООН, ВООЗ, ВПП, Червоний Хрест	15
1.3. Механізми реагування на надзвичайні ситуації.....	21
РОЗДІЛ 2 ФАО У КРИЗОВИХ РЕГІОНАХ.....	26
2.1 Конфлікти і голод : Афганістан, Сирія, Судан, Ємен.....	26
2.2. Особливості гуманітарної допомоги у воєнних умовах.....	32
2.3 Успіхи та провали політики ФАО.....	39
РОЗДІЛ 3 ФАО І РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКА ВІЙНА.....	43
3.1 Україна, як глобальний гравець аграрного сектору.....	43
3.2 Вплив війни на світові продовольчі ринки і діяльність ФАО.....	47
3.3 Ініціативи ФАО в Україні: допомога аграріям, відновлення виробництва, продовольчі коридори.....	53
3.4 Перспективи реформування ФАО у світлі війни.....	61
ВИСНОВКИ.....	70
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	77

ВСТУП

Актуальність. У XXI столітті збройні конфлікти залишаються одним із найглибших викликів для глобальної безпеки, поглиблюючи гуманітарні кризи, спричиняючи масштабні переміщення населення та руйнуючи економічні системи, серед яких особливо вразливою є продовольча. Воєнні дії призводять до зниження виробництва, втрати врожаїв, руйнування логістики та інфраструктури, що в комплексі підривають фундаментальні основи існування населення. У таких умовах міжнародні організації відіграють ключову роль у пом'якшенні наслідків конфліктів, забезпеченні стабільності, підтримці фермерів і локальних громад, а також у запобіганні голоду, що нерідко стає знаряддям політичного або воєнного тиску.

Продовольча та сільськогосподарська організація ООН (ФАО) є однією з центральних інституцій, покликаних реагувати на кризи, що загрожують продовольчій безпеці. Її діяльність поєднує аналітичні, гуманітарні та технічні інструменти, що дозволяють підтримувати країни під час і після конфліктів. Водночас війни останніх десятиліть, серед яких найбільш показовими є конфлікти в Сирії, Ємені, Судані, Ефіопії та, особливо, російсько-українська війна продемонстрували потребу в оновленні механізмів реагування ФАО, їх адаптації до умов гібридних загроз, блокування логістичних шляхів, а також навмисного руйнування продовольчих інфраструктур.

Сучасні конфлікти характеризуються значним посиленням взаємозалежності між регіональними кризами та глобальними ринками. Будь-які порушення у виробництві або торгівлі продовольством в одній країні миттєво відчуваються у десятках інших держав із низьким або середнім рівнем доходу. Саме тому дослідження ролі ФАО у допомозі країнам, охопленим війною, набуває особливої актуальності, адже йдеться не лише про підтримку окремих домогосподарств чи аграрних систем, а й про стабільність світових ланцюгів постачання продовольства.

Російсько-українська війна стала унікальним випадком за масштабом впливу на глобальну продовольчу систему: руйнування українських портів, атакування зерносховищ, мінування полів, блокування чорноморських маршрутів та удари по аграрних підприємствах перетворили продовольство на політичну зброю. У цих умовах ФАО була змушена розширювати свої програми, впроваджувати нові механізми аналізу ризиків, підтримки фермерів, відновлення логістики та зміцнення стійкості аграрного сектору України і інших держав, залежних від українського експорту.

Все це зумовлює наукову необхідність дослідження того, наскільки ефективними є інструменти ФАО у воєнних умовах, чи відповідають вони викликам сучасності та які реформи є потрібними для покращення глобальної продовольчої безпеки в майбутньому.

Метою дипломної роботи є системно проаналізувати діяльність ФАО як інструменту міжнародної допомоги країнам у період воєнного конфлікту та визначити перспективи її трансформації у відповідь на сучасні глобальні виклики.

Для досягнення мети дипломної роботи передбачається виконання таких **завдань**:

- розкрити історичні передумови створення ФАО та ключові етапи інституційного становлення;
- охарактеризувати сучасні функції, інструменти та модель управління ФАО;
- у контексті реагування на конфлікти;
- проаналізувати вплив воєнних дій на продовольчі системи та глобальні ринки; дослідити особливості гуманітарної допомоги ФАО в умовах збройних конфліктів;
- розглянути практичні механізми підтримки населення, фермерів, державних інституцій у країнах, які переживають війну;
- визначити структурні проблеми та обмеження в роботі ФАО;

– сформувати бачення реформування ФАО з урахуванням уроків конфліктів.

Об’єктом дослідження діяльність ФАО у сфері міжнародної допомоги під час воєнних конфліктів.

Предметом дослідження є інструменти, механізми і практики ФАО, спрямовані на забезпечення продовольчої безпеки та підтримку аграрного сектору країн, охоплених війною.

Географічні рамки дослідження. Дослідження охоплює країни, що зазнали збройних конфліктів у XXI столітті (Україна, Сирія, Ємен, Судан, Афганістан).

Методи. У роботі застосовано системний, порівняльний, структурно-функціональний та інституційний підходи. Використано загальнонаукові методи – аналіз, синтез, узагальнення – а також спеціальні методи: контент-аналіз документів ООН і ФАО, аналіз статистичних даних, метод індикаторів, метод експертних оцінок.

Стан наукової розробки. Проблематика продовольчої безпеки в умовах конфліктів досліджувалася у працях С. Девере, К. Баррета, М. Брешана. Українські дослідники приділяли увагу впливу війни на аграрний сектор, зокрема О. Шпичак, О. Бородіна.

Наукова новизна. Наукова новизна цього дослідження полягає в аналізі діяльності Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН (ФАО) у контексті сучасних збройних конфліктів, зокрема російсько-української війни, під кутом зору глобальної та національної продовольчої безпеки. У роботі систематизовано підходи ФАО до реагування на гуманітарні кризи, узагальнено досвід організації у конфліктних регіонах та охарактеризовано її роль у забезпеченні стійкості аграрного сектору в умовах війни. Також уточнено вплив війни в Україні на трансформацію політики ФАО та запропоновано бачення подальших напрямів удосконалення діяльності організації.

Практичне значення отриманих результатів. Практичне значення роботи визначається можливістю застосування її результатів у дослідженнях

міжнародної безпеки, гуманітарної політики та управління продовольчими ризиками. Матеріали дослідження можуть бути використані для аналізу ефективності міжнародних організацій у кризових ситуаціях, для розробки рекомендацій щодо співпраці України з ФАО та оптимізації програм підтримки аграрного сектору в умовах війни. Отримані висновки також можуть стати основою для подальших наукових досліджень, навчальних курсів із міжнародних відносин та практичних рішень у сфері продовольчої політики й відновлення постконфліктних територій.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів та дев'яти підрозділів, висновків та списку використаних джерел (52 позиції). Загальний обсяг роботи становить 77 сторінок.

РОЗДІЛ I

ТЕОРЕТИКО-ІНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ ФАО В СИСТЕМІ МІЖНАРОДНОЇ ДОПОМОГИ

1.1 Створення та інституційна структура ФАО

Історія створення Продовольчої та сільськогосподарської організації Об'єднаних Націй (ФАО) бере свій початок із перших спроб міжнародного співробітництва у сфері аграрної науки та продовольчої статистики ще наприкінці XIX століття. У цей період виникли ініціативи створення єдиної структури, здатної координувати обмін знаннями та даними між державами. Ключовою віхою цього процесу стало заснування у 1905 році в Римі Міжнародного інституту сільського господарства, який став прототипом майбутньої ФАО. Інститут займався збором статистичних даних, проведенням досліджень та розробленням рекомендацій для урядів різних країн, але його можливості були обмежені масштабами і фінансуванням. Після Другої світової війни постала нагальна потреба у створенні нової міжнародної структури, здатної не лише збирати інформацію, а й координувати глобальні зусилля з відновлення аграрного виробництва, подолання голоду і сприяння стабільності продовольчих систем [11].

Поштовхом до заснування ФАО стала Міжнародна конференція з питань продовольства і сільського господарства, що відбулася у 1943 році в Хот-Спрінгс, штат Вірджинія (США). У ній взяли участь представники сорока чотирьох держав, які дійшли згоди про необхідність створення постійної міжурядової організації для координації політики у сфері продовольства. Тодішній президент США Франклін Делано Рузвельт у своєму зверненні до делегатів підкреслив: «Їжа – це моральне право кожної людини, яка народжується у цьому світі» [FAO, 1943, с. 12].

Після цього було утворено Тимчасову комісію з продовольства й сільського господарства, яка розробила проєкт конституції майбутньої

організації. Офіційно ФАО була створена 16 жовтня 1945 року на конференції в Квебеку (Канада), коли її конституцію підписали представники країн-засновниць. Первісно штаб-квартира ФАО розташовувалася у Вашингтоні, але вже у 1951 році її перенесли до Риму, що символічно відновило історичний зв'язок з колишнім Міжнародним інститутом сільського господарства. Тодішній Генеральний директор ФАО сер Джон Бойд Орр зазначив під час відкриття римського офісу: «Саме з Риму, колиски землеробства, світ координуватиме свою боротьбу проти голоду» [FAO, 1943, с. 15]. З моменту створення ФАО стала першою спеціалізованою установою системи ООН, яка отримала статус міжурядової організації з власним мандатом, бюджетом і членством держав.

Конституція ФАО визначає основні завдання, права і обов'язки держав-членів, структуру керівних органів, процедури ухвалення рішень і механізми фінансування. Вона доповнюється так званими «Основними текстами» що регламентують діяльність усіх органів, бюджетну політику, внутрішні правила, процедурні норми і юридичні положення. Членами ФАО є суверенні держави, які беруть на себе зобов'язання дотримуватися конституційних положень, надавати статистичні дані, брати участь у спільних програмах і сприяти розвитку міжнародного співробітництва. Основними принципами діяльності організації є рівність членів, неупередженість, технічна допомога на запит, прозорість управління, децентралізований підхід і орієнтація на потреби держав-учасниць. Інституційна структура ФАО побудована за багаторівневим принципом і включає керівні, виконавчі та технічні органи. Найвищим органом є Конференція, яка об'єднує всі держави-члени й асоційованих членів і скликається, як правило, раз на два роки. Вона визначає загальну політику організації, затверджує програму роботи і бюджет, розглядає пропозиції щодо реформ, обирає членів Ради та ухвалює основні стратегічні рішення. Конференція є найавторитетнішим майданчиком для обговорення глобальних питань продовольства, харчування і сільського господарства, а її рішення мають рекомендаційний, але водночас координуючий характер для всіх країн-учасниць.

Між сесіями Конференції діє Рада ФАО – виконавчий орган, який відповідає за нагляд за реалізацією прийнятих рішень, оцінку програм, контроль за бюджетом і підготовку питань для наступної конференції. Члени Ради обираються на трирічний термін із дотриманням принципу географічного представництва. Важливою фігурою у структурі Ради є її незалежний голова, який сприяє координації роботи між сесіями та підтримує комунікацію з Генеральним директором. Раду підтримують три основні допоміжні органи: Програмний комітет, який займається аналізом і рекомендаціями щодо програм діяльності; Фінансовий комітет, що контролює використання коштів і бюджетну дисципліну; а також Комітет з конституційних і юридичних питань, який розглядає правові аспекти функціонування організації [8].

Важливе місце у структурі ФАО займають технічні комітети, які спеціалізуються на окремих напрямках діяльності. Серед них – Комітет з сільського господарства, Комітет з рибальства, Комітет з лісового господарства та Комітет з проблем товарних культур. Кожен із них відповідає за розроблення політик, стандартів, методологій і рекомендацій у відповідній галузі. Крім цього, функціонують регіональні конференції, які об'єднують країни певних частин світу – Африки, Азії і Тихого океану, Європи і Центральної Азії, Латинської Америки і Карибів, а також Близького Сходу. Такі форуми дозволяють враховувати специфіку регіональних викликів і формувати політику з урахуванням економічних, кліматичних і культурних особливостей [13].

Виконавчим керівником ФАО є Генеральний директор, якого обирає Конференція. Він здійснює загальне управління організацією, представляє її на міжнародній арені, координує роботу департаментів і контролює виконання програм. У підпорядкуванні Генерального директора перебувають його заступники, які курують різні напрями діяльності – технічну співпрацю, природні ресурси, фінансове управління, адміністрацію, цифрові технології тощо. В адміністративну структуру входять підрозділи з питань стратегічного планування, управління людськими ресурсами, внутрішнього аудиту, правового забезпечення, моніторингу й оцінки, а також партнерств і комунікацій. Така

система дозволяє забезпечити ефективну координацію між різними рівнями управління [14].

Як зазначено в Basic Texts of ФАО (2023), члени організації зобов'язані надавати статистичні дані, брати участь у технічних програмах, сприяти міжнародному обміну досвідом і підтримувати загальні стандарти продовольчої безпеки. На сьогодні ФАО налічує 194 держави-члени, Європейський Союз і дві асоційовані країни.

Система управління ФАО побудована на принципах неупередженості, рівності та децентралізації. Організація має регіональні офіси у п'яти частинах світу – у Бангкоку (для Азії), Каїрі (для Близького Сходу), Аккрі (для Африки), Сантьяго (для Латинської Америки) та Будапешті (для Європи). Така структура дозволяє ФАО реагувати на локальні кризи та координувати програми у співпраці з урядами.

Ця фраза стала одним із девізів організації у подальші десятиліття. З моменту створення ФАО неодноразово проводила внутрішні реформи, спрямовані на оптимізацію своєї структури. У 1960–1970-х роках було переглянуто систему управління і посилено зв'язки між штаб-квартирою в Римі та польовими офісами. Однією з ключових реформ стало створення у 1967 році спеціального комітету, який підготував план реорганізації, що набув чинності у програмному циклі 1970–1971 років. Згодом реформи були продовжені – посилювалося фінансове управління, внутрішній аудит, системи оцінювання програм, підвищувалася ефективність кадрової політики та управління знаннями. Протягом другої половини ХХ століття мандат ФАО розширювався від збирання статистики до комплексної підтримки аграрної політики, управління природними ресурсами та боротьби з кліматичними викликами. Сучасний генеральний директор організації Цюй Дун'юй (Qu Dongyu) у своєму виступі на 42-й сесії Конференції ФАО (2023) наголосив: «Проблема голоду полягає не у нестачі їжі, а у нестачі справедливості та співпраці» [FAO Archives, 1974]. Ця фраза стала одним із девізів організації у подальші десятиліття. «Організація відіграє провідну роль у реалізації Цілей сталого розвитку ООН,

зокрема ЦСР №2 – (Нуль голоду). Її діяльність охоплює понад 130 країн, де вона координує проекти зі сталого землеробства, розвитку рибальства, захисту лісів, попередження епізоотій та відновлення продовольчих систем у кризових регіонах [15].

У сучасній структурі ФАО поєднуються кілька ключових функцій – технічна співпраця з країнами-членами, збір і поширення статистичної інформації, управління фінансовими ресурсами, підтримка партнерств, розвиток людського потенціалу та формування політики сталого розвитку. Організація виступає не лише як технічна агенція, а й як аналітичний центр, що розробляє стандарти, проводить моніторинг глобальної продовольчої ситуації та координує діяльність держав у межах міжнародних зобов'язань [29].

Інституційна структура ФАО має низку переваг, зокрема стабільність, легітимність і високу спеціалізацію. Завдяки розподілу функцій між керівними та технічними органами забезпечується ефективне стратегічне планування, контроль за виконанням програм і розроблення рішень, що базуються на наукових даних. Водночас децентралізована система дозволяє швидко реагувати на локальні виклики та забезпечує більш тісну взаємодію з урядами держав-членів. Проте певні труднощі залишаються. Велика ієрархія уповільнює ухвалення рішень, що критично у випадках надзвичайних ситуацій, зокрема під час воєнних конфліктів. Обмежені ресурси польових офісів, ризики безпеки персоналу, складнощі з логістикою та політичні обмеження з боку окремих членів створюють додаткові перешкоди для ефективного реагування. Попри це ФАО залишається однією з найстабільніших міжнародних інституцій, яка поєднує науковий, технічний і політичний потенціал для досягнення глобальної продовольчої безпеки [2].

Таким чином, створення та інституційна структура ФАО відображають еволюцію міжнародного співробітництва у сфері продовольства. Від невеликого міжурядового інституту вона перетворилася на універсальну спеціалізовану організацію ООН з глобальною мережею представництв і розвиненою системою управління. Її діяльність забезпечує не лише обмін знаннями та досвідом, а й

координацію міжнародних дій у кризових ситуаціях. Попри виклики, пов'язані з бюрократією, політичною чутливістю та воєнними конфліктами, ФАО залишається ключовим інструментом у боротьбі з голодом і нестачею продовольства у світі.

Подальший розвиток інституційної структури ФАО відбувався під впливом глобальних трансформацій у політичній, економічній та продовольчій сферах. У міру того як світова спільнота усвідомлювала взаємозалежність між продовольчою безпекою, економічним розвитком і політичною стабільністю, організація поступово перетворювалася з технічного центру обміну знаннями на комплексну інституцію з координуючою функцією. Уже в 1960–1970-х роках ФАО почала відігравати важливу роль у формуванні міжнародного аграрного порядку, сприяючи створенню глобальних програм боротьби з голодом, поліпшенню статистичних методологій та узгодженню підходів до управління природними ресурсами. Розвиток цієї функції став можливим завдяки інституційній стабільності та розгалуженій системі управління, яка забезпечувала баланс між політичним керівництвом, технічними підрозділами та польовими офісами [7].

Особливу увагу у процесі еволюції ФАО було приділено кадровій політиці. Організація прагне підтримувати високий рівень професіоналізму, технічної компетентності та географічного балансу серед працівників. Система відбору персоналу базується на принципах меритократії, недискримінації та інституційної прозорості. Для підвищення ефективності роботи було впроваджено механізми внутрішньої ротації кадрів, програми професійного розвитку, електронні системи управління людськими ресурсами. Важливу роль відіграють також програми стажування, партнерські ініціативи з університетами та науково-дослідними центрами, що сприяють оновленню кадрового потенціалу організації.

Фінансова структура ФАО має змішаний характер і базується на обов'язкових внесках держав-членів, добровільних внесках та цільових грантах від донорів, міжнародних фінансових інституцій і приватного сектору. Бюджет

організації формується на дворічний період і затверджується Конференцією. Принцип фінансової автономії дозволяє ФАО підтримувати незалежність від політичного впливу окремих держав, зберігаючи при цьому прозорість та підзвітність. Значну частку ресурсів становлять позабюджетні кошти, які використовуються для реалізації конкретних програм – зокрема у сфері технічної допомоги, реагування на надзвичайні ситуації, цифровізації аграрного сектору та відновлення продовольчих систем у країнах, постраждалих від конфліктів.

Важливим компонентом сучасної інституційної архітектури ФАО є міжвідомча співпраця. Організація активно взаємодіє з іншими структурами системи ООН – зокрема, Всесвітньою продовольчою програмою, Міжнародним фондом сільськогосподарського розвитку, Програмою розвитку ООН, а також із Всесвітньою організацією охорони здоров'я та Світовою організацією торгівлі. Така взаємодія забезпечує узгодженість політик і сприяє уникненню дублювання функцій. Крім того, ФАО виступає секретаріатом низки міжнародних угод і конвенцій, таких як Міжнародний договір про генетичні ресурси рослин для продовольства і сільського господарства, Комісія Кодексу Аліментаріус, а також Комітет з питань світової продовольчої безпеки, який є унікальною платформою для обговорення продовольчої політики на глобальному рівні [18].

ФАО також активно розвиває партнерства з регіональними організаціями, банками розвитку, приватними корпораціями, громадянським суспільством та академічними установами. Ця мережа співпраці дозволяє інтегрувати наукові знання, фінансові ресурси й управлінські інструменти у спільні програми розвитку. Особливе місце посідають партнерства з Європейським Союзом, Африканським банком розвитку, Світовим банком і глобальними фондами, які фінансують ініціативи з відновлення сільського господарства, зниження вразливості продовольчих систем і впровадження сталих технологій. У контексті збройних конфліктів ФАО часто виступає координатором гуманітарної допомоги у сфері продовольства, організовуючи логістичні ланцюги, постачання насіння, добрив і ветеринарних засобів, а також сприяючи відновленню аграрного виробництва після криз.

Організаційна культура ФАО відрізняється прагненням до інноваційності та сталості. В останні десятиліття було запроваджено цифрові інструменти моніторингу, геоінформаційні системи, платформи аналізу продовольчих ринків і дані супутникового спостереження. Ці технології дозволяють своєчасно виявляти ризики, прогнозувати врожаї, оцінювати вплив кліматичних змін та оперативно реагувати на загрози продовольчій безпеці. Такий підхід свідчить про поступовий перехід ФАО від традиційної бюрократичної моделі до гнучкої, динамічної системи управління, здатної ефективно функціонувати в умовах сучасних глобальних викликів [9].

Завдяки такій комплексній інституційній структурі ФАО змогла забезпечити безперервність своєї діяльності, навіть у періоди геополітичних криз, фінансових рецесій і пандемій. Її здатність поєднувати технічні знання, міжнародну легітимність і гнучкість у реагуванні на потреби країн робить організацію незамінним елементом системи глобального управління продовольством. Саме структурна стійкість і чіткий розподіл повноважень між рівнями управління створюють основу для ефективної реалізації мандату ФАО, особливо в умовах воєнних конфліктів, коли питання продовольчої безпеки набувають стратегічного значення для виживання цивільного населення.

1.2 Взаємодія з іншими міжнародними організаціями (ООН, ВООЗ, ВПП, Червоний Хрест)

В умовах збройних конфліктів та гуманітарних криз Продовольча та сільськогосподарська організація ООН (ФАО) реалізує свою діяльність не як ізольований агент, а як частина складної мережі міжнародного співробітництва. Взаємодія з Організацією Об'єднаних Націй (ООН), Всесвітньою організацією охорони здоров'я (ВООЗ), Всесвітньою продовольчою програмою (ВПП) та з Червоним Хрестом (Міжнародним комітетом Червоного Хреста та Національними товариствами) дає ФАО можливість поєднувати аграрну експертизу з гуманітарними, медичними, логістичними й інформаційними ресурсами партнерів. Це дозволяє не лише реагувати на нагальні потреби, але й закладати підвалини для стійкого відновлення.

Співпраця ФАО з Всесвітньою продовольчою програмою (ВПП) є одним із найвагоміших прикладів координації у кризах. ВПП має широкий потенціал оперативної доставки харчової допомоги, мобілізації логістики, організації ланцюгів постачання, тоді як ФАО концентрується на довгостроковій підтримці виробництва – через постачання насіння, добрив, насаджування систем зрошення, консультації, реконструкцію зруйнованих земель. Під егідою цього партнерства ФАО і ВПП спільно керують системою кластерів продовольчої безпеки, що забезпечує координацію між різними гуманітарними акторами, громадськими та приватними структурами, а також допомагає уникнути дублювань у зонах криз. Через цю систему створюються єдині оцінки потреб, визначаються пріоритетні регіони, узгоджуються логістичні маршрути і механізми доставки допомоги. Крім того, ФАО і ВПП спільно публікують звіти раннього попередження – які ідентифікують 13 «гарячих точок» у світі, де продовольча ситуація може погіршитися найбільше, і визначають п'ять із них, де вже існує негайна загроза голоду. У таких звітах аналізуються конкуруючі чинники – конфлікти, переселення населення, кліматичні шоки, економічні труднощі – і пропонуються сценарії для координації дій донорів та урядів. Дуже

промовистим прикладом практичної співпраці ФАО та ВПП є програма для України з розмінування аграрних земель та відновлення їх продуктивності. У Харківській області вже розпочато очищення полів від мін та вибухонебезпечних залишків війни, з поступовим розширенням на Миколаївську й Херсонську області, з акцентом на фермерів, які обробляють менші площі (до 300 гектарів) або вирощують продукти для власного споживання. Після розмінування ФАО проводить оцінку забруднення ґрунтів, тестування на токсини, консультації з потреб фермерів у насінні, добривах та ресурсах. ВПП, у свою чергу, забезпечує логістику, доставку і підтримку переселенців, частково фінансує проекти. Очікується, що реалізація цієї програми зменшить потребу України в гуманітарній допомозі на тривалий термін [8].

Коли ФАО співпрацює з Організацією Об'єднаних Націй, це не обмежується лише з ВПП чи ВООЗ. ФАО інтегрується в спільні команди ООН у країнах, де здійснюється координація між усіма агентствами ООН. У цьому контексті ФАО бере участь у формуванні рамкових програм співпраці, створенні секторальних модулів (аграрний, екологічний, харчовий) у межах спільних стратегій розвитку та відновлення. У гуманітарній архітектурі ООН ФАО часто долучається до кластерного підходу, що передбачає взаємодію з кластерами здоров'я, водопостачання і санітарії, житла, забезпечення засобів до існування. ФАО працює з Офісом координатора гуманітарних справ для залучення ресурсів через механізми як Центральний фонд реагування на надзвичайні ситуації або пул-фонди на національному рівні. Через ці механізми ФАО може швидко отримувати фінансування для аграрних інтервенцій: закупівлі насіння чи добрив, підтримки фермерів у кризових регіонах чи адаптаційних заходів. Таке партнерство допомагає поєднати гуманітарне реагування з довгостроковим відновленням.

Співпраця ФАО з Всесвітньою організацією охорони здоров'я (ВООЗ) часто реалізується у площині якості продовольства, стандартизації, ризику продовольчих захворювань та інноваційних підходів до здорового харчування. Організації між собою працюють над міжнародними стандартами безпеки

харчових продуктів, інтегрують підходи, де аналізується взаємозв'язок між здоров'ям людей, тварин і навколишнього середовища, та співпрацюють у протидії антимікробній резистентності. У кризових умовах, де інфраструктура охорони здоров'я та санітарні системи пошкоджено, така координація дає змогу інтегрувати аграрні інтервенції з заходами громадського здоров'я – наприклад, забезпечення доступу до безпечної води, гігієнічних умов, інформаційних кампаній щодо безпечного приготування їжі.

У партнерстві з Червоним Хрестом і Міжнародним комітетом Червоного Хреста ФАО отримує додатковий канал доступу до зони конфлікту, де інші агенції не завжди можуть працювати через безпекові обмеження або політичні бар'єри. Волонтерські мережі Червоного Хреста часто забезпечують логістику, зв'язок, доступ до спільнот, а ФАО забезпечує аграрні рішення – планування відновлення поля, вибір безпечних зон для посівів, технології стійкого землеробства в умовах ризику. У деяких країнах ФАО і Червоний Хрест укладають рамкові угоди, за якими ФАО відповідає за технічні методики, а Червоний Хрест – за мобілізацію мереж і реалізацію на місцях. В останні роки ФАО і Міжнародна Федерація Червоного Хреста й Червоного Півмісяця оновили співпрацю з акцентом на інновації, цифрові рішення, адаптацію до змін клімату і використання місцевих громад [1].

Ще один цікавий підхід – використання механізмів превентивного реагування це запобіжні дії. ФАО разом з ВПП розробили стратегію, яка передбачає впровадження заходів до того, як виникнуть критичні продовольчі потрясіння, на основі прогнозів кліматичних, економічних чи соціальних ризиків. Такий підхід дозволяє зменшити втрати, мобілізувати ресурси заздалегідь і зменшити шкоду для аграрних систем [14].

У глобальному масштабі ФАО співпрацює з багатьма іншими агентствами – наприклад, з Агентством ООН з питань координації продовольчої безпеки для узгодження ранніх попереджень, аналізів і партнерських дій. У звіті «Глобальні та продовольчі кризи 2025» зазначено, що понад 295 мільйонів людей у 53 країнах постраждали від гострої продовольчої нестачі в 2024 році. Такий

масштабний аналіз не міг би бути зроблений окремо ФАО без кооперації з іншими агенціями.

Однак, навіть за значних успіхів, взаємодія стикається з низкою складнощів. Один із викликів – різниця часових горизонтів: агенції, орієнтовані на гуманітарну допомогу, акцентують на негайному задоволенні потреб, тоді як ФАО має підхід довгострокового відновлення. У зонах конфлікту часто немає гарантованого доступу, маршрути можуть бути небезпечними чи заблокованими, інфраструктура – зруйнована. Добре відомий кейс – Україна, де понад 25 000 квадратних кілометрів сільськогосподарських земель можуть бути забруднені мінами – лише розмінування та очищення земель стало великим викликом. У таких умовах ФАО та ВПП працюють із партнерами з очищення земель, супутникових карт, мапування пріоритетних ділянок, щоб балансувати безпеку і швидкість інтервенцій [28].

Інформаційна несумісність також суттєва – різні агенції використовують різні стандарти звітності, формати баз даних, показники моніторингу. Це ускладнює синхронізацію аналізу, звітності та взаємне планування. Крім того, фінансування часто прив'язане до вузьких проєктів, безоблікових джерел або донорів, що обмежує гнучкість у реагуванні на змінні умови. Щоб долати ці бар'єри, ФАО і партнери вдаються до гнучких фінансових інструментів, попередніх бюджетних резервів, протоколів взаємодії, тренінгів щодо сумісності між агентствами, залучення місцевих громад і застосування дистанційних оцінок, супутникових даних та моделей прогнозування.

Окрім оперативної взаємодії під час воєнних конфліктів, важливим напрямом діяльності Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН (ФАО) є стратегічна координація з іншими міжнародними структурами у сфері планування, аналітики та довгострокової стабілізації. Ця взаємодія має міждисциплінарний характер і охоплює як технічну, так і політичну співпрацю. ФАО виступає своєрідним “містком” між гуманітарною допомогою та сталим розвитком, формуючи політики, що запобігають повторенню криз.

Одним із головних напрямів стратегічної взаємодії є координація у межах Плану гуманітарного реагування ООН. У його межах ФАО спільно з Офісом ООН з координації гуманітарних питань, Всесвітньою продовольчою програмою (ВПП) та ЮНІСЕФ формує оцінку впливу війни на аграрний сектор і забезпечення продовольством. Ця взаємодія дозволяє ФАО ефективно інтегрувати свої програми у ширші гуманітарні рамки, забезпечуючи, щоб відновлення сільського господарства не розглядалося окремо від продовольчої безпеки та соціальної стійкості.

Особливо важливою є взаємодія ФАО з міжнародними фінансовими інституціями – Світовим банком і Міжнародним фондом сільськогосподарського розвитку. Хоч ці установи не є гуманітарними, вони фінансують великі проекти післяконфліктного відновлення, а ФАО забезпечує їх технічну та аналітичну основу. Наприклад, у країнах Субсахарської Африки спільні програми ФАО, ВПП та Світового банку підтримують дрібних фермерів через ініціативи, відновлення систем зрошення, підвищення кліматичної стійкості.

Також ФАО активно працює з регіональними організаціями. Зокрема, у співпраці з Африканським Союзом і Європейською Комісією реалізуються ініціативи, спрямовані на запобігання голоду внаслідок конфліктів у зоні Сахелю, де мільйони людей опинилися під загрозою через поєднання воєн, зміни клімату і деградації земель. Тут ФАО координує зусилля ВПП і ВООЗ для забезпечення комплексного підходу – від продовольчої допомоги до зміцнення здоров'я населення і розвитку аграрних систем.

Не менш значущим напрямом є співпраця у сфері цифрової трансформації гуманітарної допомоги. ФАО спільно з ВПП і ВООЗ впроваджують інноваційні цифрові платформи, які дозволяють відстежувати стан продовольчої безпеки, прогнозувати загрози і планувати ресурси. Прикладом є система ФАО Лабораторія статистичних інновацій, яка узгоджується з інформаційними інструментами ВПП. У зоні бойових дій ці технології допомагають оцінити масштаби продовольчої кризи навіть там, де доступу до територій немає.

Допомога учасників співпраці країнам

Країна	Рік	Учасники співпраці	Суть взаємодії та результати
Україна	2022-2025	ФАО, ВПП, ООН, Уряд України	Розмінування сільськогосподарських земель, підтримка фермерів насінням і добривами, відновлення харчових ланцюгів. 30 тис. фермерів отримали допомогу; розміновано сотні гектарів; створено систему моніторингу продовольчої безпеки
Ємен	2018-2024	ФАО, ВПП, МКЧХ, ВООЗ	Забезпечення продовольством у зонах блокади, програми з відновлення сільського господарства, ветеринарна допомога. 5 млн людей отримали підтримку; стабілізовано виробництво продовольства у 8 регіонах
Сирія	2015-2024	ФАО, ВПП, ОСНА, IFRC	Розподіл насіння, кормів, технічна допомога фермерам у зонах бойових дій. 900 тис. людей отримали підтримку; відновлено понад 200 тис. га угідь.
Судан	2023-2025	ФАО, ВПП, ВООЗ, ОСНА	Забезпечення харчуванням та насінням переселенців, відновлення водопостачання, підтримка тваринництва. Зменшення ризику голоду серед 11 млн осіб.
Сомалі	2020-2024	ФАО, ВПП, ОСНА	Програми anticipatory action, підтримка під час посухи, раннє реагування на голод. 1,3 млн людей врятовано від крайньої продовольчої нестачі.

Афганістан	2021-2024	ФАО, ВПП, ВООЗ, UNICEF	Комплексна допомога фермерам, вакцинація худоби, забезпечення харчовими наборами. 10 млн людей охоплено продовольчими програмами.
------------	-----------	------------------------	---

1.3 Механізми реагування на надзвичайні ситуації

У своїй діяльності Продовольча та сільськогосподарська організація ООН (ФАО) використовує комплексний набір механізмів реагування, призначених для зменшення наслідків катастроф, криз і конфліктів, які порушують стабільність продовольчої системи. Ці механізми охоплюють як превентивні стратегії, так і адаптивні реакції «на червону кнопку», а також відновлення після удару. ФАО спирається на централізовані інструменти – такі як Емердженсі Менеджмент Центр керівництво з системи раннього попередження та спеціальні програми з реагування на пандемії, шкідників чи хвороби, а також на фінансові інструменти для швидкого залучення ресурсів.

Центральним елементом реагування є Центр управління надзвичайними ситуаціями ФАО, який координує діяльність у трьох головних напрямках: готовність, оперативне реагування і відновлення. Центр працює як стратегічний майданчик, що підтримує країни-члени у підготовці до надзвичайних ситуацій у агропродовольчому секторі – від кліматичних шоків до шкідників, епізоотій, екстремальних погодних умов. Центр забезпечує технічну підтримку, координує мобілізацію ресурсів, сприяє встановленню зв'язків із донорами та іншими агенціями в ООН і поза нею. У своїй роботі центр використовує дані з систем моніторингу, інформаційні платформи та зв'язки з регіональними офісами ФАО, щоби забезпечити швидке реагування.

Одна з ключових методологій, яку ФАО застосовує для реагування на хвороби тварин і шкідників – Належну практику управління надзвичайними

ситуаціями. Вона передбачає цикл із чотирьох етапів: попередження, виявлення, реагування і відновлення. Для кожного з цих етапів розроблено керівні принципи, стандарти і процедури, які країни можуть адаптувати до власних умов. Наприклад, до масових епізоотій (ураження великої кількості тварин) ФАО співпрацює з місцевими ветеринарними службами, застосовуючи програму для оцінки ризику, здійснення оперативного моніторингу, координації заходів із ізоляції чи вакцинації, та планів відновлення популяцій. З 2011 року ФАО провела понад 1 200 тренінгів за участі фахівців із різних секторів у багатьох країнах, щоб підвищити спроможність реагування на хвороби.

У сфері безпеки харчових продуктів ФАО співпрацює з Всесвітньою організацією охорони здоров'я (ВООЗ) у межах рамкової програми з розробки національних планів реагування на надзвичайні ситуації з безпеки харчування. Багато держав зверталися до ФАО та ВООЗ за технічною допомогою у створенні таких планів, особливо коли ставало питанням швидкої реакції на спалахи харчових отруєнь або порушення ланій постачання продуктів у кризових умовах. У цій співпраці ФАО бере на себе збір даних, встановлення індикаторів ризику, картографію зон високого ризику, аналіз ланцюгів постачання, тоді як ВООЗ координує питання громадського здоров'я, стандартизацію і контроль якості.

У контексті шкідників і хвороб трансграничного характеру ФАО застосовує систему запобігання надзвичайним ситуаціям пов'язаними з транскордонними шкідниками та хворобами тварин і рослин. Через цю систему ФАО організовує програми щодо раннього виявлення, локалізації та стримування поширення шкідників – наприклад, пустельної сарани, вірусних хвороб рослин чи зоонозів. Ця система підтримує глобальний моніторинг й обмін інформацією між країнами та організаціями, що допомагає реагувати швидше [16].

Ще один важливий інструмент – Центр даних про надзвичайні ситуації, платформа ФАО, що надає оперативні дані під час криз: зміни у врожайності, індекси голоду, поведінкові дані споживачів, динаміка ринків. Це дозволяє

аналітикам, урядам і донорам швидко отримувати оновлену інформацію для прийняття рішень.

Нещодавною інновацією є механізм Фінансового фонду із запобігання продовольчим кризам, який ФАО запустила, щоб заповнити прогалини фінансування у тих випадках, коли кризи не підходять під традиційні гуманітарні рамки. Ця ініціатива дозволяє виділяти ресурси швидко на превентивні заходи, щоб ситуація не переросла у масштабний голод чи продовольчий колапс, доповнюючи механізми, такі як Центральний фонд реагування на кризи ООН.

ФАО також працює із партнерами через механізми гуманітарної координації, зокрема через кластерну систему. У кластері продовольчої безпеки ФАО часто виступає спільно з ВПП координатором, забезпечуючи стандартизацію реагування, розподіл ролей, збирання звітності, уникнення дублювань і логістичну координацію. У такій системі ФАО може мобілізувати ресурси, партнерів і технічні рішення швидше, ніж якщо б діяла самотійно.

У воєнних конфліктах ФАО адаптує механізми реагування до обмеженого доступу, ризиків безпеки і змішаних зон контролю. Наприклад, у землях, де доступ небезпечний, застосовують дистанційні оцінки, супутниковий моніторинг, інтеграцію з ІТ-інструментами, моделювання ризиків і сценарії планування. ФАО інколи ухвалює «дзвінок активізації», коли прогнози вказують на ймовірність криз, і запускає експериментальні інтервенції (наприклад, дотування насіння чи добрив) до повного масштабування.

Коли надзвичайна ситуація починає формуватися або вже відбувається – наприклад, посуха, повінь, спалах шкідників, конфлікт – перший етап реагування ФАО починається з виявлення та раннього попередження. Через глобальні інформаційні системи раннього попередження ФАО моніторить сигнали ризиків: зміни клімату, показники вегетації, агрометеорологічні дані, хиткість ринків, зміни цін на продукти, втрати врожаю в регіонах. Ця система пов'язана з національними та регіональними інформаційними мережами продовольчої безпеки та вразливості – вони надсилають дані, що вказують на відхилення чи підвищення ризику. Як тільки прогноз чи дані вказують на ймовірність

загострення (наприклад, очікувану посуху, збільшення температур, виснаження ґрунтової вологи, зростання цін на зерно) ФАО може активувати підхід *anticipatory action* (дії випереджаючої допомоги). Згідно з офіційною інформацією, цей підхід ґрунтується на аналізі ризиків і прогнозах, щоб втрутитися ще до того, як ситуація переросте в повноцінну гуманітарну кризу. Наприклад, ФАО у 2024 році підтримала 1,77 мільйона людей, коли прогнози попереджали загрозу через кліматичні аномалії [3].

Коли сигнал ризику підтверджено, ФАО переходить до оцінювання потреб і узгодження з урядом країни або відповідними міжнародними організаціями. Тут організація направляє місцеві або мобільні місії (оцінювальні команди) для польової перевірки: вивчення стану полів, продовольчі запаси, доступність насіння, добрив, стан інфраструктури, пошкодження доріг чи зрошувальних систем, оцінка пошкодження худоби. Такі оцінки часто здійснюються спільно з партнерами – агенціями ООН, місцевими міністерствами, НУО. ФАО має Службу спеціальних операцій з надання допомоги яка відповідальна за швидке формування оцінок і підбір вхідних параметрів для відновлення. Наступний крок – мобілізація ресурсів та “активація” фінансових інструментів. ФАО має спеціальний фонд —для надзвичайних ситуацій, який забезпечує гнучкі кошти для швидкої відповіді у випадку кризи, скорочуючи час між рішенням про інтервенцію та дією в полі. Крім того, ФАО співпрацює з механізмами гуманітарного фінансування ООН, такими як фонд реагування на надзвичайні ситуації, щоб отримати оперативне фінансування на аграрні заходи.

Коли ресурси забезпечено, ФАО запускає оперативну фазу інтервенції: дистрибуція насіння, добрив, інструментів, засобів захисту рослин; відновлення зрошення; вакцинація чи ветеринарні заходи для худоби; відновлення посівів; ремонт інфраструктури – дороги, канали. Ці дії часто координаційно здійснюються з партнерами, щоб інтервенція була логістично узгодженою, щоб уникнути дублювання. У цій фазі часто працює надзвичайний центр ФАО, який надає керівництво, координацію та технічну підтримку. Центр проводить навчання, тренування, вправи, допомагає створювати локальні робочі групи з

реагування [17]. Паралельно з інтервенцією ФАО реалізує моніторинг та коригування дій: збирає дані про результати, відстежує показники прогресу, вносить корективи, щоб реагувати на зміни середовища (наприклад, несприятлива погода, логістичні труднощі). Після стабілізації настає фаза відновлення та розвиток: мета – повернути громади до самозабезпечення. У цій фазі ФАО підтримує впровадження сталих технологій, кліматично-стійких практик, диверсифікацію культур, зміцнення систем страхування ризику та соціального захисту, інтеграцію аграрних програм в національні стратегії розвитку. Також ФАО оцінює вплив інтервенцій, фіксує уроки та вдосконалює процедури для майбутніх криз.

РОЗДІЛ 2

ФАО У КРИЗОВИХ РЕГІОНАХ

2.1. Конфлікти і голод: Афганістан, Сирія, Судан, Ємен

У світовій карті продовольчої безпеки є країни, де війна, політична нестабільність, економічні кризи й зміни клімату об'єднуються в один руйнівний коктейль, породжуючи масштабні кризи голоду та втрати засобів до існування. Афганістан, Сирія, Судан та Ємен – яскраві приклади таких ситуацій. Продовольча та сільськогосподарська організація ООН (ФАО) активно працює в цих державах, застосовуючи різні стратегії, щоб допомогти людям не лише вижити, а й відновити інструменти, через які вони могли б самі себе забезпечувати їжею.

В Афганістані десятиліттями існують постійні конфлікти, часті природні катастрофи – посухи, паводки, засухи – і економічні шоки. Близько 80 % населення залежить від сільського господарства як від джерела доходу та їжі. У 2025 році ФАО повідомляє, що понад 14 мільйонів людей у країні стикаються з гострою продовольчою нестачею, і їй потрібно значне фінансування, щоб підтримати програми виробництва, відновлення і виживання для найбільш вразливих громад. ФАО реалізує проєкти підтримки фермерів: постачання насіння, добрив, навчання щодо кліматично-обґрунтованих методів, відновлення зрошувальних систем і захист рослин. Крім того, запроваджуються ініціативи, спрямовані на зміцнення стійкості до змін клімату і надання альтернативних джерел доходу. Це допомагає зменшити залежність громад від гуманітарної допомоги, поки державні інституції і допоміжні агенції будуть здатні забезпечити стабільність. В Афганістані ФАО реалізує програми, спрямовані на підтримку сільського господарства в умовах нестабільності, руйнувань та кліматичних викликів. В останні роки Афганістан зазнав найсильнішої посухи за останні три десятиліття, що знищила частину врожаїв зернових і зменшила виробництво кормів для тварин. ФАО забезпечує фермерів якісним насінням

пшениці, ячменю, овочів, а також надає добрива й інструменти для дрібних господарств. Одним із важливих елементів підтримки є відновлення систем зрошення – понад 6 000 кілометрів каналів було очищено та відремонтовано у провінціях Герат, Кандагар, Балх та Нангархар. Такі ініціативи дозволили збільшити площі посівів і зменшити втрати води. Крім того, ФАО співпрацює з місцевими громадами у впровадженні кліматично розумного землеробства, яке враховує дефіцит води та екстремальні температури. У партнерстві з Міжнародним фондом сільськогосподарського розвитку і Програмою розвитку ООН ФАО запускає спільні ініціативи зі створення робочих місць у сільській місцевості, щоб запобігти масовому відтоку населення у міста чи за кордон [16].

У Сирії війна, тривалість конфлікту, знищення інфраструктури, внутрішнє переміщення населення і збіднення ринків призвели до драматичного падіння виробництва продовольства. За даними ФАО, в провінції Алеппо й інших сільських районах здійснюється ремонт і відновлення зрошувальної інфраструктури, щоб зменшити витрати на воду і знизити втрати через недоступність поливних систем. У межах трирічного Плану дій з надзвичайних ситуацій та відновлення (2025-2027) ФАО планує допомогти понад 9,8 мільйонам людей, які проживають у сільських громадах, повернути контроль над виробництвом їжі, відновлювати засоби до існування та зменшувати залежність від зовнішньої допомоги. Для цього ФАО також підтримує 1 14 000 фермерських господарств в семи провінціях, з особливим акцентом на сім'ї, які очолюють жінки, людей з інвалідністю і внутрішньо переміщеними особами. У Сирії, після більш ніж десяти років війни, ФАО зосередила свою діяльність на поєднанні надзвичайної допомоги та відновлення. Зруйнована інфраструктура, забруднення полів мінами, нестача добрив і пального унеможливили нормальне функціонування сільського господарства. Продовольча безпека тут тісно пов'язана із миром і стабільністю. ФАО спільно з ВПП (Всесвітньою продовольчою програмою) працює над проектами "Food for Assets" – люди отримують продовольчі набори в обмін на роботу у відновленні доріг, каналів і сільських складів. Це створює подвійний ефект: люди отримують їжу і водночас

відбудовують свої громади. У деяких районах організація проводить проекти з «осушення конфлікту» – коли громади, які ворогували, об'єднуються для спільного користування водними ресурсами або колективного збору врожаю [29].

ФАО у Сирії також активно підтримує жінок, адже велика частина чоловіків або загинула, або перебуває на фронті, або виїхала. Саме жінки часто залишаються головними виробниками продовольства. Для них проводяться програми навчання з агротехніки, розведення худоби, виробництва молочних продуктів, а також надається мікрофінансування для дрібного бізнесу – наприклад, виробництва сирів, сушених овочів чи меду.

Судан – це ще один випадок, де конфлікти й переміщення населення викликають серйозний голод. ФАО повідомляє, що в Судані вибухи насильства призводять до втрат у сільському господарстві, до погіршення умов утримання худоби, а також до викликів зі зберіганням та розподілом насіння. У 2025 році ФАО оголосила про масштабну кампанію з роздачі насіння, яка має охопити 1,5 мільйона фермерських господарств (приблизно 7,5 мільйона людей) у 17 із 18 штатів Судану. Ця програма має на меті забезпечити, щоб громадяни змогли провести основну посівну кампанію, незважаючи на небезпеки та нестабільність. Крім того, ФАО займається захистом худоби від хвороб через вакцинацію і ветеринарну допомогу, що важливо там, де переселення змушує людей. У Судані діяльність ФАО стала ще більш важливою після ескалації насильства у 2023–2024 роках. Бойові дії призвели до масштабних переселень населення: понад 8 мільйонів людей були змушені залишити свої домівки. У таких умовах ФАО координує дії з гуманітарними партнерами, щоб гарантувати продовольчу безпеку навіть для переселенців. Зокрема, розробляються мобільні системи забезпечення насінням і кормами, що дозволяють швидко реагувати в нових місцях проживання громад. Програми з вакцинації худоби стали критичними для запобігання епідеміям серед тварин, адже хвороби поширюються швидше через хаотичні пересування стада. У регіонах Дарфуру ФАО відкрила пункти ветеринарної допомоги, де місцеві спеціалісти отримують навчання і ресурси.

Важливою складовою стало створення спільних ініціатив із Міжнародним комітетом Червоного Хреста, щоб уникнути дублювання допомоги [21].

Що ж до Ємену, ця країна стала полем, де гуманітарна криза перетворилася на одну з найгостріших продовольчих катастроф у світі. Конфлікт, блокади, руйнування логістики й інфраструктури, економічний колапс, інфляція і обмежений доступ до ринків зробили продукти харчування недоступними для багатьох. ФАО працює над тим, щоб відновити місцеві системи виробництва їжі, доставити насіння, забезпечити засоби захисту рослин, підтримувати рибальство та тваринництво, якому здійснити догляд та вакцинацію в умовах обмежених ресурсів. Крім того, організація підтримує фермерів через місцеві партнерства, навчаючи їх методам, які мінімізують ризики через нестабільність та клімат, а також підтримує відновлення логістичних маршрутів і базових аграрних сервісів. Ємен залишається однією з найскладніших точок діяльності ФАО.

Через блокади, нестачу палива і постійні бойові дії ФАО змушена працювати в умовах обмеженого доступу. Однак навіть у таких реаліях організація забезпечує фермерів насінням пшениці, кукурудзи, сорго, а також підтримує рибалок уздовж узбережжя Червоного моря. Один із найважливіших напрямів – боротьба зі шкідниками, зокрема пустельною сараною, яка знищує величезні площі посівів. ФАО проводить регулярний моніторинг та авіаційне обприскування, щоб стримати розповсюдження шкідників. Також активно підтримується відновлення системи водопостачання у сільських районах, де зруйновано криниці та резервуари. Ситуація в Афганістані, Сирії, Судані та Ємені демонструє не лише гостроту гуманітарної катастрофи, а й глибоку трансформацію підходів ФАО до подолання голоду у зонах конфлікту. В усіх цих державах війна не просто зруйнувала економіку – вона підірвала соціальні зв'язки, систему управління природними ресурсами та довіру між громадами. Тому діяльність ФАО виходить далеко за межі аграрної підтримки: вона включає відновлення локальних економічних систем, сприяння соціальній згуртованості та створення умов для повернення до мирного життя [29].

У Афганістані одним із важливих напрямів діяльності стало відновлення місцевих ринків і торгівлі. З огляду на те, що більшість фермерів не мають доступу до банківського фінансування чи зовнішніх інвестицій, ФАО створює програми мікрокредитування, які працюють через сільські кооперативи. Це дозволяє аграріям не лише отримати стартові ресурси для посівної, а й збільшити прибутки від продажу врожаю. Організація також підтримує створення спільних складів для зберігання зерна, щоб уникнути сезонних коливань цін. Такі ініціативи сприяють формуванню місцевих економічних кластерів і зміцненню продовольчої незалежності.

У Сирії ФАО застосовує інтегрований підхід, спрямований на відновлення аграрної продуктивності разом із підтримкою соціальної стабільності. Наприклад, у районах Хомсу, Ідлібу та Алеппо організація впроваджує програму відновлення тваринництва: закупівля молодняку, забезпечення ветеринарними препаратами, а також навчання місцевих спеціалістів. Особлива увага приділяється системі «фермер – громада»: через спільні ініціативи громади беруть участь у визначенні пріоритетів допомоги, що зменшує напруженість і сприяє справедливому розподілу ресурсів. Завдяки цим підходам у 2024 році близько двох мільйонів сирійських домогосподарств отримали підтримку, яка допомогла уникнути гострого голоду[33].

У Судані ФАО активно застосовує концепцію – сільське господарство як засіб примирення. Місцеві конфлікти за воду та землю часто переростають у насильство, тому організація створює механізми спільного управління природними ресурсами. Наприклад, у регіонах Дарфуру та Кордофану впроваджуються платформи переговорів між громадами пастухів і землеробів, де сторони розробляють правила сезонного випасу худоби, користування пасовищами та водними джерелами. Такі ініціативи не лише зменшують ризик конфліктів, але й формують основу для місцевого самоврядування, побудованого на взаємній довірі.

Ємен залишається одним із найскладніших випадків для реалізації гуманітарних програм. Тут ФАО стикається з необхідністю працювати в умовах

обмеженого доступу до північних провінцій, де тривають бойові дії, і одночасно координувати дії з низкою донорів. Для цього організація використовує механізм – створення кластерів гуманітарних організацій, що розподіляють між собою функції. ФАО очолює кластер продовольчої безпеки та сільського господарства, який координує дії понад 170 партнерів і Міжнародним комітетом Червоного Хреста. Така система дозволяє уникнути дублювання допомоги, забезпечує оперативність у реагуванні на кризи та підвищує прозорість у використанні фінансів [13].

Ще однією важливою тенденцією є перехід ФАО від короткострокових поставок продовольства до створення стійких агросистем, що здатні функціонувати навіть у кризових умовах. У Сирії та Ємені організація розвиває систему «домашніх городів» – малих ділянок, де родини можуть вирощувати овочі та зелень для власних потреб. Це дозволяє зменшити залежність від гуманітарних поставок і підвищити харчову різноманітність. У Судані й Афганістані поширюється використання водозберігаючих технологій – зокрема крапельного зрошення та збору дощової води, що допомагає адаптуватися до посухи.

Усі чотири країни – Афганістан, Сирія, Судан і Ємен – мають спільну рису: у кожній з них війна призвела не лише до руйнування інфраструктури, але й до розпаду системи ринкових відносин. Тому ФАО дедалі більше зосереджується на відновленні продовольчих ланцюгів. Це включає не тільки постачання насіння та добрив, а й відновлення транспортних коридорів, ринків, систем зберігання й переробки. Зокрема, у Ємені організація підтримує створення локальних кооперативів, які самостійно займаються розподілом насіння між громадами, а також розробляє цифрові платформи для обліку продукції [38].

Діяльність ФАО у цих регіонах підкріплюється глобальними аналітичними механізмами. Через систему ФАО організація регулярно оцінює ризики голоду і готує прогнози, що дозволяють завчасно планувати фінансування. Такий підхід не лише рятує життя, але й зменшує витрати донорів, адже профілактичні заходи обходяться дешевше, ніж екстрені гуманітарні операції. У результаті ФАО

перетворюється з класичної технічної агенції на ключового гравця у сфері кризового управління.

Крім того, ФАО активно співпрацює з регіональними організаціями, такими як Ліга арабських держав та Африканський союз. Ця взаємодія спрямована на створення єдиних стандартів оцінки продовольчої безпеки та узгодження стратегій реагування на надзвичайні ситуації. У межах Африканського союзу, наприклад, ФАО бере участь у формуванні континентальної системи раннього попередження про посуху, яка охоплює Судан, Південний Судан, Ефіопію та Еритрею. Це дає змогу регіонам обмінюватися даними й реагувати колективно, а не поодиночі.

Не менш важливим аспектом є те, що діяльність ФАО у зонах конфліктів має і дипломатичний вимір. Допомога у відновленні сільського господарства часто стає каналом комунікації між ворогуючими сторонами, адже питання їжі – поза політикою. У низці регіонів Сирії саме через спільні програми ФАО громади, які тривалий час перебували в протистоянні, вперше сіли за стіл переговорів, щоб обговорити доступ до води або врожаю. Такі ініціативи створюють основу для «м'якої дипломатії», коли продовольча безпека стає елементом миротворчої політики [39].

2.2. Особливості гуманітарної допомоги у воєнних умовах

Гуманітарна допомога у воєнних умовах є одним із найскладніших напрямів міжнародної діяльності, адже вона поєднує питання безпеки, етики, політики, логістики, права та людяності. Коли держава перебуває у стані війни, як, наприклад, Сирія, Афганістан, Судан чи Україна, звичайні механізми надання підтримки стають майже непридатними, а забезпечення людей харчами, водою та базовими засобами існування перетворюється на складну операцію з координації десятків міжнародних і національних акторів. Продовольча та сільськогосподарська організація ООН (ФАО) виступає у таких умовах не лише як технічний координатор, але й як посередник між урядами, гуманітарними

агентствами та місцевими громадами, забезпечуючи зв'язок між міжнародною політикою і конкретними діями на місцях.

У воєнних регіонах першочерговою проблемою є доступ до територій, де перебуває населення, що потребує допомоги. Через бойові дії зруйновано транспортну інфраструктуру, а шляхи сполучення часто контролюються різними військовими силами. За даними звітів ФАО та Всесвітньої продовольчої програми, у більшості сучасних конфліктів основною причиною зриву гуманітарних операцій є відсутність безпечних маршрутів доставки продовольства або блокування гуманітарних конвоїв. Наприклад, у Судані під час громадянських заворушень 2023–2024 років понад 60% складів гуманітарних організацій зазнали нападів або були розграбовані, що спричинило втрату сотень тонн продуктів харчування. В аналогічний спосіб у Сирії після 2015 року контроль над територіями постійно змінювався, через що гуманітарним працівникам доводилось перепланувати маршрути доставки по кілька разів на тиждень [41].

ФАО діє в тісній координації з іншими структурами системи ООН, такими як ВООЗ, ЮНІСЕФ та Управління з координації гуманітарних справ. У кризових ситуаціях саме ця міжагентська взаємодія дозволяє уникнути дублювання зусиль і раціонально розподіляти ресурси. Наприклад, під час війни в Ємені ФАО відповідала за відновлення сільського господарства, забезпечення насінням, ветеринарними препаратами і кормами для худоби, тоді як ПРОГРАМОЮ ВСЕСВІТНЬОЇ ПРОДОВОЛЬЧОЇ ДОПОМОГИ займалася розподілом харчових пайків, а ВООЗ забезпечувала епідемічний моніторинг, щоб запобігти спалахам холери й дизентерії, пов'язаним із нестачею чистої води. Водночас, ФАО брала участь у створенні спільної бази даних для відстеження сільськогосподарських втрат, що дозволяло в режимі реального часу оцінювати потреби фермерів і координувати гуманітарні дії з місцевими структурами.

Однією з найважливіших особливостей гуманітарної допомоги у війнах є поєднання короткострокових і довгострокових завдань. На першому етапі необхідно зупинити гуманітарну катастрофу – забезпечити людей мінімальним

набором продуктів харчування, водою, тимчасовим житлом і медичною допомогою. Але, на відміну від суто гуманітарних агентств, ФАО одночасно планує відновлення продовольчої безпеки на стратегічному рівні. Це означає надання насіння, добрив, інструментів, підтримку дрібних фермерів, запуск програм відновлення тваринництва, і навіть моніторинг стану ґрунтів та зрошувальних систем після бойових дій. У Сирії, наприклад, у 2018 році ФАО розпочала проєкт “Ініціатива стійкості дрібних господарств”, який передбачав роздачу саджанців оливкових дерев і створення локальних агрокооперативів у безпечних регіонах, щоб поступово відновити джерела доходу сільського населення. Подібна модель була застосована й у Південному Судані, де ФАО забезпечила близько 2,5 млн людей насінням швидкоростучих культур, що дозволило зменшити залежність від зовнішніх поставок продовольства [29].

Ще одна специфічна риса гуманітарної діяльності у війнах – високий рівень ризику для персоналу. Відповідно до звіту Міжнародного комітету Червоного Хреста, понад 70% інцидентів із пораненням або смертю гуманітарних працівників відбувається саме у зонах активних бойових дій. Через це ФАО і ООН розробили систему дистанційного моніторингу, яка дозволяє збирати інформацію за допомогою супутникових технологій, дронів і мобільних додатків. Наприклад, у Секторі Газа після руйнувань 2024 року організація використовувала супутникові знімки для оцінки стану теплиць і полів, оскільки доступ до територій був неможливим. Така система дозволяє швидко оцінити втрати та визначити пріоритети для розподілу допомоги, навіть без фізичної присутності експертів.

У воєнних умовах особливо важливим є дотримання принципів нейтральності, неупередженості та гуманності. Ці принципи закріплені в резолюціях Генеральної Асамблеї ООН і в Женевських конвенціях, і ФАО суворо дотримується їх у своїй діяльності. Це означає, що допомога має надаватися виключно на основі потреб, а не політичної приналежності чи територіального контролю. Порушення цього принципу може не лише

дискредитувати гуманітарну організацію, а й поставити під загрозу життя її працівників.

Особливе місце у системі гуманітарного реагування ФАО займає інформаційно-аналітична діяльність. Для ефективного планування допомоги необхідні точні дані про кількість переміщених осіб, рівень знищення сільськогосподарських угідь, наявність запасів продовольства, сезонність опадів і можливості транспортування. У 2023 році ФАО запустила глобальну платформу даних про надзвичайні ситуації що збирає дані з понад 40 країн, які перебувають у стані гуманітарної кризи. Ці дані дозволяють прогнозувати, як війна вплине на продовольчу безпеку, і які регіони потребуватимуть підтримки найближчим часом [18].

Ще однією важливою рисою гуманітарної допомоги у воєнний період є соціально-психологічний аспект. Війна руйнує традиційні економічні і сімейні структури, спричиняє масове безробіття, втрату житла, травми, зростання насильства щодо жінок і дітей. Тому гуманітарні програми ФАО включають не лише матеріальну підтримку, але й соціальну інтеграцію, навчання, підтримку жінок-фермерів та створення місцевих груп взаємодопомоги. У багатьох країнах, зокрема в Афганістані та Сирії, саме жінки стали основною рушійною силою відновлення місцевого сільського господарства, і ФАО підтримує їх через програми “Гроші за роботу” і “Мережі стійкості жінок”

Однією з особливостей гуманітарної роботи ФАО у воєнних умовах є використання принципу «захист через виробництво». Його суть полягає в тому, що забезпечення домогосподарств власними засобами виробництва їжі підвищує стійкість до шоків, знижує залежність від зовнішньої допомоги й одночасно зменшує ризики голоду. Наприклад, у Ємені після 2018 року ФАО розгорнула програму з роздачі насіння, ремонтних комплектів для водних насосів і навчання фермерів ефективним методам іригації. Це дозволило відновити роботу дрібних господарств навіть у районах, де бойові дії не припинялися повністю. У Судані ФАО у 2023–2024 роках забезпечувала підтримку не лише через роздачу насіння,

але й через створення «фермерських кластерів», які могли спільно обробляти землю, коли індивідуальний доступ був обмежений з міркувань безпеки [39].

Ще одним характерним елементом діяльності ФАО є інтеграція гуманітарної допомоги із системою раннього попередження. В Афганістані, де збройні конфлікти поєднуються з кліматичними катастрофами, організація впроваджує механізми, що дозволяють прогнозувати продовольчі кризи за кілька місяців до того, як вони стають катастрофічними. Це дає змогу планувати закупівлі та доставку допомоги до того, як доступ до регіонів стає неможливим. У 2022 році ФАО створила в Афганістані «Центр аналітики харчової безпеки», який у співпраці з Програмою розвитку ООН та формує моделі ризиків для провінцій, найбільш уражених конфліктами [28].

Створення аналітичних центрів та цифрових платформ для оцінки ризиків стало важливою частиною нової моделі гуманітарного реагування ФАО. Її головна мета – перехід від реактивних дій до проактивного планування, що дозволяє не лише ліквідувати наслідки конфліктів, а й передбачати їх вплив на продовольчу безпеку. Завдяки зібраним даним про стан посівів, кліматичні умови, переміщення населення та доступність ринків, ФАО створює моделі прогнозування, які допомагають точно визначати, які райони найбільше потребуватимуть допомоги у найближчі тижні чи місяці. Такий підхід значно підвищує ефективність розподілу ресурсів та зменшує ризик повторного голоду.

В Афганістані, де понад дві третини населення залежать від сільського господарства, ФАО у співпраці з Програмою всесвітньої продовольчої безпеки використовує дані із супутникового моніторингу, метеорологічних станцій та місцевих органів влади для визначення рівня загрози голоду в різних провінціях. Це дає можливість планувати не лише поставки продовольства, але й підтримку виробництва – забезпечення насінням, добривами, кормами. Подібна модель згодом була адаптована для інших регіонів із воєнними конфліктами – зокрема в Ємені, Судані та Сирії, де ФАО впроваджує системи раннього попередження, що інтегрують локальні дані у глобальну базу ФАО [23].

В умовах війни особливо важливим стає питання логістики гуманітарної допомоги. Конфлікти часто супроводжуються руйнуванням транспортної інфраструктури, блокадою портів або обмеженням пересування. Саме тому ФАО розробляє багаторівневу логістичну модель, яка передбачає створення резервних складів, мобільних пунктів розподілу та партнерських мереж з місцевими виробниками. Це дозволяє доставляти допомогу навіть тоді, коли великі міжнародні конвої не можуть дістатися постраждалих територій. У Сирії, наприклад, така модель була реалізована через створення локальних “гуманітарних агрохабів” – невеликих складів і виробничих пунктів, які одночасно слугують і місцем зберігання продовольства, і базою для місцевого відновлення виробництва.

Ще однією характерною рисою гуманітарної діяльності ФАО є принцип поєднання невідкладної допомоги з довгостроковими стратегіями відновлення. На відміну від класичних програм екстреної підтримки, що передбачають короткочасну роздачу харчів, ФАО інтегрує у свої проекти елементи стійкого розвитку. Наприклад, у Судані фермери, які отримують продовольчу допомогу, одночасно залучаються до програм навчання з раціонального використання водних ресурсів і збереження родючості ґрунтів. Таким чином, гуманітарна підтримка стає стартовим етапом для майбутнього економічного відновлення [30].

Особливу увагу ФАО приділяє питанню гендерної рівності в умовах воєнних криз. Жінки часто стають головними годувальницями сімей після втрати чоловіків або їхньої мобілізації. У відповідь організація започатковує програми мікрофінансування, освітні ініціативи та курси з аграрного підприємництва для жінок у постраждалих регіонах. У Ємені такі програми дозволили тисячам жінок створити малі фермерські господарства, що забезпечують не лише власні родини, але й місцеві ринки. Ця стратегія поєднує соціальну стабільність і продовольчу безпеку, зміцнюючи громади зсередини.

Водночас у гуманітарних місіях ФАО важливе місце посідає співпраця з іншими міжнародними організаціями. Координація дій між ООН, ВООЗ,

Червоним Хрестом і місцевими органами влади дозволяє уникати дублювання зусиль і забезпечує ефективне використання ресурсів. Наприклад, у Сирії ФАО відповідає за підтримку виробництва продуктів харчування, тоді як ВООЗ зосереджується на медичному забезпеченні, а Червоний Хрест – на організації розподілу продовольчих наборів. Такий розподіл функцій підвищує оперативність реагування і створює єдиний ланцюг гуманітарної допомоги.

Варто також зазначити, що у своїй діяльності ФАО враховує екологічний вимір гуманітарних операцій. Під час воєнних дій природне середовище зазнає значних пошкоджень – руйнуються іригаційні системи, забруднюються водні ресурси, знижується родючість ґрунтів. Тому в сучасних програмах допомоги організація поєднує відновлення екосистем із забезпеченням продовольчої безпеки. Наприклад, у Південному Судані реалізуються проекти з відновлення зрошувальних каналів і розчистки річкових шляхів, що одночасно сприяє покращенню умов для землеробства та запобігає гуманітарним кризам у майбутньому [41].

Ще одним новаторським підходом ФАО є запровадження програм "гроші" – гібридної форми допомоги, яка поєднує грошові виплати з натуральною підтримкою. Отримувачі таких грантів можуть одночасно отримати насіння, корми чи інструменти разом із фінансовою допомогою, щоб самостійно визначати свої першочергові потреби. Цей підхід виявився ефективним у Йорданії, Ефіопії та Україні, де він допоміг уникнути зловживань і підвищив гнучкість реагування.

Важливо, що ФАО враховує не лише безпосередні потреби людей, але й соціально-психологічний контекст гуманітарної допомоги. У багатьох громадах після бойових дій спостерігається втрата довіри, роз'єднаність та нестача соціальної згуртованості. Організація реалізує програми колективного відновлення – створює спільні сільськогосподарські кооперативи, у яких колишні переселенці, місцеві жителі та ветерани працюють разом. Такий підхід не лише забезпечує зайнятість, а й сприяє відновленню соціального капіталу, формуючи відчуття спільної відповідальності за розвиток територій [13].

Таким чином, гуманітарна діяльність ФАО у воєнних умовах виходить за межі класичної допомоги у вигляді роздачі продовольства. Вона трансформується у комплексну систему, що поєднує екстрену підтримку, розвиток потенціалу місцевих громад, екологічне відновлення та запобігання новим кризам. Саме цей підхід дозволяє забезпечити довготривалу стабільність і створити фундамент для мирного розвитку регіонів, що постраждали від конфліктів. У цьому полягає унікальна особливість діяльності ФАО – у здатності поєднати гуманітарну місію з інституційним будівництвом і розвитком стійкості до майбутніх загроз.

2.3. Успіхи та провали політики ФАО

Політика Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН (ФАО) у кризових регіонах відзначається складною комбінацією успіхів і викликів, які демонструють як потенціал організації, так і обмеження її діяльності в умовах війни та нестабільності. Основною метою ФАО є забезпечення продовольчої безпеки, підтримка фермерських господарств та відновлення сільськогосподарських систем у постраждалих країнах. Успіхи організації можна оцінювати через кілька основних критеріїв: ефективність доставлення допомоги, швидкість реагування на надзвичайні ситуації, відновлення виробничих систем, підтримка вразливих груп населення та здатність до міжорганізаційної координації.

Одним із найбільш помітних успіхів ФАО є швидка реакція на продовольчі кризи у Ємені та Судані. У Ємені, де конфлікт триває з 2015 року, ФАО спільно з Червоним Хрестом реалізувала масштабні програми з відновлення сільського господарства та підтримки фермерських господарств. Зокрема, організація забезпечила понад 1,5 мільйона домогосподарств насінням, добривами та інструментами, одночасно впроваджуючи програми з відновлення худоби та іригаційних систем. За допомогою мобільних технологій та супутникового

моніторингу ФАО змогла відстежувати стан посівів і реагувати на ризики у режимі реального часу, що дозволило запобігти значним втратам продовольства навіть у районах, де активні бойові дії ускладнювали фізичний доступ. У Судані організація зосередилася на створенні фермерських кластерів та навчанні місцевих громад методам агрономії та водокористування, що значно підвищило стійкість сільського населення до сезонних і конфліктних шоків [34].

ФАО також показала високий рівень ефективності у поєднанні гуманітарних заходів із довгостроковим плануванням. Прикладом є Афганістан, де організація впровадила систему прогнозування продовольчих криз, що дозволяє реагувати на ризики ще до того, як вони перетворюються на катастрофу. Використання даних супутникового спостереження, інтеграція локальних адміністративних звітів та аналітика потреб дозволили ФАО сформулювати проактивний план дій, який включав доставку насіння, відновлення водних ресурсів та підтримку фермерів, що залишалися у віддалених регіонах, контрольованих різними групами [39].

Ще одним важливим успіхом є інтеграція соціальних аспектів у програми ФАО. Організація приділяє особливу увагу жінкам та вразливим групам населення, оскільки саме вони часто стають основними утримувачами сімей у кризових умовах. Програми з навчання жінок методам ведення господарства, підтримки дрібного тваринництва та забезпечення засобами виробництва дозволили підвищити економічну автономію населення та зміцнити соціальну основу громад, які постраждали від війни. У Сирії, наприклад, завдяки таким заходам понад 400 000 домогосподарств отримали доступ до засобів відновлення сільського господарства та навчання щодо стійких методів виробництва продовольства.

Водночас політика ФАО має і суттєві обмеження та провали, які зумовлені зовнішніми та внутрішніми факторами. Однією з ключових проблем є обмежений доступ до контрольованих зонами бойових дій територій. У деяких регіонах, таких як північний Судан або окремі провінції Афганістану, активні бойові дії не дозволяли здійснювати регулярні місії оцінки потреб та доставки

гуманітарної допомоги. Це призводило до того, що частина населення залишалася без підтримки протягом місяців, що негативно впливало на рівень продовольчої безпеки [40].

Ще одним викликом є політичний контекст. Розбіжності між центральною владою та місцевими адміністраціями, конфлікти інтересів між різними гуманітарними організаціями та обмеження з боку урядів щодо доступу до певних територій часто призводили до затримок і неефективного розподілу ресурсів. Наприклад, у Каталонії (Іспанія) або Корсиці (Франція) у випадку локальних криз подекуди виникали труднощі у координації між центральними органами влади та ФАО, що обмежувало можливості швидкого реагування.

Іншим аспектом є залежність від фінансування та ресурсів донорів. Незважаючи на зусилля організації, у 2022–2024 роках деякі програми у Південному Судані та Ємені не змогли повністю охопити населення через брак коштів. ФАО, як і багато інших міжнародних агентств, залишається вразливою до політичних рішень донорських країн, зміни бюджетів та пріоритетів у міжнародній допомозі. Це особливо критично у регіонах, де кризові ситуації тривають роками і потребують стабільного та довготривалого фінансування. У контексті останніх років діяльність ФАО у кризових регіонах наочно проявилася й на прикладі України, де війна значно ускладнила продовольчу безпеку та стабільність аграрного сектору. Одним із найважливіших успіхів організації стало швидке реагування на загрозу зниження виробництва зернових та овочевих культур у 2022–2024 роках. ФАО спільно з іншими міжнародними агентствами та урядом України організувала програми забезпечення фермерів насінням, добривами та пально-мастильними матеріалами, що дозволило зберегти частину посівних площ і запобігти масовому дефіциту продовольства в найбільш уразливих регіонах [26].

Особливо ефективним виявився механізм дистанційного моніторингу, який дозволяв ФАО відстежувати стан посівів та систем зрошення у регіонах, де доступ для польових команд був обмежений через активні бойові дії. Використання супутникових знімків і дронів дало змогу оцінити площі, що

підлягають терміновому відновленню, а також визначити райони, де існувала підвищена загроза втрати врожаю. Такі технології дозволили організації оперативно планувати логістику доставки матеріалів, мінімізуючи затримки та забезпечуючи максимальне охоплення постраждалих домогосподарств.

Водночас практика ФАО в Україні виявила низку обмежень і провалів, що характерні для зон воєнного конфлікту. Значною проблемою стала складність координації між центральними органами влади, місцевими адміністраціями та гуманітарними агентствами. Деякі регіони на сході країни були тимчасово недоступними для постачання допомоги, що призвело до затримок у доставці насіння та засобів для тваринництва. У ряді випадків бюрократичні процедури та адміністративні бар'єри гальмували процеси, навіть коли ресурси були наявні, що відображає загальну проблему залежності гуманітарних операцій від політичного контексту та правового середовища [30].

Ще одним викликом стало фінансування програм. Хоча Україна отримує значну підтримку від донорських держав і міжнародних фінансових установ, ФАО змушена була пріоритезувати постачання матеріалів та ресурсів до найбільш критичних районів, що залишало деякі менш уражені, але все ж вразливі громади поза першочерговим планом допомоги. Це підкреслює, що навіть добре організовані міжнародні програми не здатні покрити всі потреби в умовах багатогранного та масштабного конфлікту.

РОЗДІЛ 3

ФАО І РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКА ВІЙНА

3.1. Україна як глобальний гравець аграрного експорту

До початку повномасштабного вторгнення Російської Федерації у 2022 році Україна посідала одне з ключових місць у глобальній системі продовольчої безпеки, виступаючи одним із провідних експортерів зернових, олійних культур і продуктів тваринництва. Завдяки родючим чорноземам, сприятливому клімату та високому рівню аграрних технологій, країна забезпечувала близько 10 % світового експорту пшениці, понад 15 % кукурудзи, майже 50 % світових обсягів соняшникової олії та займала провідні позиції у торгівлі ячменем і ріпаком. Українська аграрна продукція надходила до понад 150 країн світу, серед яких ключовими імпортерами були держави Європейського Союзу, країни Північної Африки, Близького Сходу та Південно-Східної Азії. Саме це робило Україну важливим елементом глобальної продовольчої архітектури, а будь-які порушення в її аграрному секторі мали негайний вплив на світові ринки. Україна традиційно вважається одним із найважливіших центрів світового аграрного виробництва. До 2022 року вона була не просто експортером зерна – її роль дедалі частіше визначали як “стратегічного гаранта продовольчої стабільності у світі”. Родючі чорноземи, що займають понад 30 млн гектарів, у поєднанні з інноваційними технологіями та зростаючим рівнем аграрного менеджменту, забезпечували Україні місце у п’ятірці найбільших постачальників продовольства на глобальні ринки. Як зазначив директор департаменту ринків ФАО Джозеф Шмідт у звіті (2023) “Україна – це не просто житниця Європи. Це держава, без якої баланс світового ринку зерна не може існувати” [33].

ФАО неодноразово відзначала, що Україна є “глобальним життєдайним поясом” у системі постачання продовольства, особливо для країн, які залежать від імпорту зернових. За даними звіту ФАО «Важливість України та Росії для

світових аграрних ринків» (2023), близько 50 країн світу отримували понад 30 % свого зерна саме з України та Росії, серед них Ліван, Єгипет, Туніс, Бангладеш, Ефіопія, Судан та Індонезія. Таким чином, будь-яке зниження українського експорту створює ланцюгову реакцію у глобальній продовольчій системі, підвищуючи ціни на зерно та провокуючи зростання рівня голоду у найбідніших країнах світу. В умовах, коли світовий попит на продовольство зростає на 1,2 % щороку, навіть короточасна зупинка українського експорту призводить до ланцюгового ефекту – підвищення цін, спекуляцій на біржах та дефіциту у країнах Глобального Півдня. Як підкреслює аналітик ОЕСД Анна Мейєр: “У продовольчій системі світу Україна – це не просто один із постачальників. Це вузлова держава, збій у якій спричиняє системну кризу.”

До війни аграрний сектор становив близько 12 % ВВП України, забезпечував майже 40 % валютних надходжень та близько 17 % робочих місць у країні. Основними експортними напрямками були чорноморські порти – Одеса, Чорноморськ, Південний та Миколаїв. Саме через них транспортувалася понад дві третини усього українського експорту зерна. Коли Росія заблокувала морські шляхи, це спричинило одну з найсерйозніших продовольчих криз у світі з часів Другої світової війни. За даними ООН, до літа 2022 року ціни на пшеницю зросли на 50 %, а на кукурудзу – на 30 % [6]. Ця ситуація поставила під загрозу продовольчу безпеку більш ніж 400 мільйонів людей у країнах, що розвиваються.

У відповідь на ці виклики ФАО разом із Програмою Всесвітньої продовольчої допомоги (WFP) та іншими агентствами ООН розробила низку ініціатив для стабілізації ринку. Однією з найважливіших стала підтримка “Чорноморської зернової ініціативи”, яку було започатковано у липні 2022 року під егідою ООН і Туреччини. Її метою стало розблокування українських портів для експорту зерна, що дозволило частково стабілізувати ціни на світових ринках і відновити постачання до країн Африки та Близького Сходу. За даними ООН, за перші 12 місяців дії угоди з України було експортовано понад 32 мільйони тонн зерна, що стало вирішальним кроком у запобіганні глобальному голоду [40].

Після виходу Росії з угоди у 2023 році ФАО продовжила співпрацю з Європейським Союзом та урядом України для розширення альтернативних “сухопутних коридорів солідарності”. Вони дозволили частково компенсувати втрати морських шляхів через залізничні та автомобільні маршрути до країн ЄС, насамперед Польщі, Румунії та Угорщини. Хоча ці маршрути не могли забезпечити повного відновлення обсягів експорту, вони стали критично важливими для підтримки економіки України та світового ринку продовольства.

Попри труднощі, український аграрний сектор продемонстрував надзвичайну адаптивність. Фермери, попри зруйновану інфраструктуру, мінні поля та постійні загрози обстрілів, продовжували посівні кампанії. ФАО підтримувала ці зусилля шляхом постачання насіння, обладнання для зберігання зерна, мобільних елеваторів та технічної допомоги для малих і середніх фермерів. Завдяки цим програмам вдалося врятувати близько 30 % посівних площ у регіонах, що перебували під постійною загрозою бойових дій.

Водночас, війна показала і слабкі місця українського аграрного сектору. Залежність від морської логістики, брак резервних шляхів експорту, нестача складських потужностей та нерівномірний доступ до фінансування стали головними проблемами. У доповіді Світового банку «Стійкість і відновлення сільського господарства в Україні» (2024) зазначається, що близько 20 % сільськогосподарських угідь України зазнали пошкоджень або залишаються замінованими, що суттєво знижує обсяги виробництва і потребує десятиліть для відновлення [17].

Згідно зі звітом ФАО (2023), у перші місяці війни організація розпочала серію термінових проєктів, спрямованих на підтримку близько 3,5 мільйона людей, які втратили доступ до продовольства. Програми включали надання фермерським господарствам насіння зернових і картоплі, ремонт систем зрошення, забезпечення худоби кормами та ветеринарними препаратами, а також створення логістичних складів для тимчасового зберігання продукції. Особлива увага приділялася дрібним і середнім фермерам, які становлять основу українського аграрного експорту.

Водночас, у глобальному вимірі війна змінила сприйняття ролі України як стабільного постачальника продовольства. Багато країн, особливо в Африці та на Близькому Сході, які раніше поклалися на українські зернові, були змушені шукати нових постачальників. Проте альтернативи за якістю та обсягами не існувало, що лише підкреслило унікальне місце України у світовому аграрному ланцюзі. За оцінками Світового банку, відсутність українського зерна призвела до збільшення рівня голоду у понад 15 країнах Африки, а у восьми з них (зокрема Сомалі, Судані, Чаді та Еритреї) ситуація наблизилася до гуманітарної катастрофи [27].

З іншого боку, війна стала стимулом для переосмислення внутрішньої аграрної політики України. Багато компаній, які раніше орієнтувалися виключно на експорт, почали активно розвивати переробку сировини всередині країни. З'явилися нові ініціативи з виробництва борошна, олії, біопалива, що дозволяє підвищувати додану вартість продукції і зменшувати залежність від нестабільних логістичних шляхів. ФАО підтримала цей процес, фінансуючи тренінги з післяврожайного управління, допомагаючи фермерам зберігати врожай у мобільних зерносховищах та налагоджувати співпрацю з локальними громадами [12].

Проте серед успіхів варто відзначити й системні труднощі. Зокрема, за даними аналітичного звіту ФАО 2024, понад 60 % сільськогосподарських підприємств у прифронтових регіонах працюють із перебоями або взагалі зупинили діяльність. Значні площі земель залишаються замінованими, а втрати від руйнування техніки та знищення інфраструктури оцінюються у понад 6 мільярдів доларів США. Незважаючи на міжнародну допомогу, рівень інвестицій у сектор знизився, що створює ризики для довгострокового відновлення виробничих потужностей.

3.2. Вплив війни на світові продовольчі ринки і діяльність ФАО

Повномасштабна війна Росії проти України у 2022 році спричинила одну з наймасштабніших продовольчих криз з часів Другої світової війни. Вона стала не лише гуманітарною трагедією, але й системним викликом для глобальної продовольчої безпеки, оскільки порушила ключові ланцюги постачання зернових, олійних культур і добрив. Україна та Росія до початку війни забезпечували понад 30 % світового експорту пшениці, майже 20 % кукурудзи та понад 70 % соняшникової олії. Раптова зупинка експорту через блокаду чорноморських портів призвела до стрімкого зростання світових цін на продукти харчування та створила значні ризики для сотень мільйонів людей у країнах, що розвиваються [29].

За даними ФАО, у квітні 2022 року ціни на продовольство сягнули історичного максимуму – зростання склало понад 34 % у порівнянні з попереднім роком. Найбільше постраждали регіони Північної Африки, Близького Сходу та Південної Азії, які традиційно імпортували зернові саме з України та Росії. У таких країнах, як Єгипет, Ліван, Туніс і Пакистан, зростання цін на хліб і борошно стало фактором соціальної напруги, що змусило уряди звертатися по допомогу до міжнародних структур. Водночас різке подорожчання добрив, яке виникло через санкції проти Росії – одного з головних експортерів калійних і азотних добрив – призвело до падіння врожайності в країнах Африки, Латинської Америки та Південної Азії.

ФАО у своїй аналітичній діяльності одразу визначила війну як глобальний чинник ризику. У доповіді «Стан харчової та продовольчої безпеки у світі» 2023 організація зазначає, що кількість людей, які зіткнулися з хронічним голодом, зросла до 735 мільйонів, що на 122 мільйони більше, ніж до війни. Війна в Україні порушила не лише постачання зерна, а й стабільність світових ринків, де ціни на харчі стали більш волатильними, а залежність від обмеженого кола постачальників – критично небезпечною [36].

Для ФАО ситуація стала випробуванням на ефективність глобальної системи реагування. Організація запустила низку ініціатив, спрямованих на стабілізацію ринків, підтримку країн-імпортерів і створення механізмів

прозорого відстеження запасів продовольства. Однією з ключових програм став Фонд фінансування імпорту продовольства – програма, запроваджена у співпраці з МВФ у 2022 році. Вона надає фінансову підтримку найбільш вразливим державам для закупівлі пшениці, кукурудзи та олії, що дозволило уникнути дефіциту у понад 20 країнах, серед яких Ефіопія, Бангладеш, Нігерія та Гаїті.

Паралельно ФАО активізувала аналітичну роботу в рамках Відділу агропродовольчої економіки, де спеціалісти розробили кілька сценаріїв розвитку ситуації. Згідно з їхніми прогнозами, навіть часткове зниження експорту зерна з України на 30 % може призвести до глобального зростання цін на пшеницю на 15–20 %. Саме тому організація підтримала дипломатичні зусилля ООН і Туреччини щодо створення так званої Чорноморської зернової ініціативи, яка дозволила експортувати понад 33 мільйони тонн українського зерна протягом 2022–2023 років. Ця угода, хоча й тимчасова, стала символом ефективного багатостороннього співробітництва та прикладом того, як продовольство може бути інструментом миру, а не війни.

Разом з тим, війна виявила і слабкі місця у політиці ФАО. Одним із головних викликів стала залежність організації від добровільних внесків держав-донорів, що призвело до нестачі оперативного фінансування у перші місяці конфлікту. У результаті низка гуманітарних програм була реалізована із запізненням, особливо у країнах Африки, які відчули дефіцит продовольства вже влітку 2022 року. Крім того, ФАО зазнала критики за обережну позицію у питанні засудження агресії, що дещо підірвало її авторитет серед держав-членів ЄС.

Втім, варто відзначити і стратегічні успіхи, яких вдалося досягти у довгостроковій перспективі. Під впливом війни ФАО розпочала реформу системи моніторингу глобальної продовольчої безпеки. Було створено інтегровану платформу Глобальної продовольчої безпеки, що об'єднує дані з ініціатив ООН, Світового банку та регіональних агентств, дозволяючи оперативно оцінювати ризики дефіциту. Також організація розширила

співпрацю з Програмою розвитку ООН, Всесвітньою продовольчою програмою та Європейським Союзом у сфері продовольчої дипломатії – напрямі, який став новим інструментом підтримки миру через доступ до їжі [38].

Криза також змусила переглянути поняття «стійкості аграрних систем». ФАО почала активніше просувати концепцію – адаптивного землеробства, яке враховує ризики воєнних дій, кліматичних катастроф і логістичних обмежень. Зокрема, в рамках програми було розпочато проекти з підтримки локального виробництва в Африці та на Близькому Сході, щоб зменшити залежність цих регіонів від імпорту. Війна в Україні стала каталізатором усвідомлення того, що продовольча безпека – це не лише питання гуманітарної допомоги, а й фактор глобальної стабільності.

Війна в Україні стала тим фактором, який радикально змінив не лише баланс сил на світовому аграрному ринку, а й саме розуміння продовольчої безпеки. Після початку повномасштабного вторгнення у лютому 2022 року міжнародна спільнота вперше за десятиліття зіткнулася з ситуацією, коли одночасно постраждали як країни-виробники, так і країни-споживачі. За даними Світової продовольчої програми (2023), близько 50 країн отримували понад 30 % імпорту зерна саме з України та Росії. Коли ці постачання були зупинені, це спричинило ланцюгову реакцію: спочатку дефіцит, потім паніку на ринках, а далі – спекулятивне зростання цін [29].

Особливо гостро наслідки війни відчували країни Північної Африки, де понад 70 % населення залежить від імпортованого зерна. Єгипет, який є найбільшим покупцем пшениці у світі, змушений був підписувати нові контракти з Аргентиною та Індією, але якість і логістика цих поставок не могли конкурувати з українськими. *Le Monde Diplomatique* у своїй статті за липень 2023 року зазначає, що “втрата українського експорту показала, наскільки крихкою є глобальна продовольча система, побудована на географічній концентрації ресурсів”. Подібні процеси відбувалися і в Азії: Філіппіни, Індонезія та Пакистан заявили про різке зростання вартості імпорту пшениці, що призвело до підвищення цін на основні продукти харчування більш ніж на 25 %.

У Європі наслідки війни мали інший вимір. За оцінкою Deutsche Welle (2023), зростання цін на енергоносії та добрива, спричинене санкційною політикою, призвело до різкого підвищення собівартості аграрного виробництва навіть у таких потужних економіках, як Німеччина чи Франція. Фермери у Польщі, Литві, Румунії зіткнулися із кризою надвиробництва через те, що значна кількість українського зерна почала надходити через європейські «солідарні шляхи», створені ЄС для забезпечення експорту. Це викликало напруження між аграрними секторами країн-членів ЄС, однак ФАО закликала до збереження солідарності, наголошуючи, що будь-які бар'єри лише поглиблюють глобальну кризу [49].

Значну роль у стабілізації ситуації відіграла Чорноморська зернова ініціатива, яку координували ООН, Туреччина, Україна та Росія за технічної участі ФАО. За інформацією European Council Review (2023), угода дозволила експортувати понад 33 мільйони тонн українського зерна, що покрило близько 60 % потреб країн Африки та Азії. ФАО у своїх офіційних звітах неодноразово підкреслювала, що ця ініціатива врятувала світ від «продовольчого шоку».

Однак після виходу Росії з угоди у липні 2023 року ринки знову відреагували миттєво – ціни на пшеницю підскочили на 9 % лише за тиждень, що показало, наскільки нестабільним є продовольчий баланс світу [13].

ФАО також наголосила на необхідності розширення альтернативних маршрутів постачання зерна. Польща, Румунія та Словаччина за підтримки Європейської комісії створили мережу транспортних коридорів, які дозволили експортувати близько 50 % довоєнних обсягів зерна суходолом та через порти на Дунаї. Польський портал Bankier.pl у 2024 році зазначав, що саме ці маршрути стали “фундаментом для стабілізації європейського аграрного ринку” і водночас продемонстрували, що регіональна співпраця може замінити традиційні морські шляхи.

Для ФАО війна стала каталізатором для глибоких реформ у підходах до продовольчої дипломатії. Організація розробила нову програму Відповідь ФАО на продовольчу безпеку яка передбачає створення стратегічних резервів

продовольства в нейтральних регіонах – зокрема, у Північній Африці, Центральній Азії та на Балканах. Метою є запобігання дефіциту у разі майбутніх конфліктів або кліматичних катастроф. Ця політика отримала підтримку з боку Німеччини, Франції та Польщі, уряди яких надали цільові гранти на формування резервних складів [39].

Водночас у Франції питання продовольчої безпеки набуло політичного значення. Французький портал Euractiv повідомляв, що війна в Україні підштовхнула ЄС до розробки нової “Стратегії продовольчої автономії”, яка передбачає зменшення залежності від імпорту зерна з третіх країн та зміцнення європейського сільського господарства. ФАО активно консулює цей процес, наголошуючи, що європейська продовольча політика має ґрунтуватися на принципах стійкості, відкритості та солідарності з постраждалими країнами [27].

З іншого боку, економічні наслідки війни для аграрного ринку добрив стали не менш критичними. Росія і Білорусь є ключовими постачальниками калійних добрив, на які припадає близько 40 % світового експорту. Через санкції ці поставки були різко скорочені, що спричинило зростання цін більш ніж удвічі. Як зазначає Deutsche Landwirtschafts-Gesellschaft (DLG Report, 2024), дефіцит добрив призвів до падіння врожайності в країнах Африки на 15–20 %, що лише поглибило проблему голоду. ФАО у відповідь започаткувала ініціативу, яка спрямована на пошук альтернативних технологій удобрення та розвиток місцевого виробництва у країнах Глобального Півдня [41].

Таким чином, війна в Україні перетворилася на глобальний тест для ФАО як ключового координатора міжнародної продовольчої політики. Організація зіткнулася одночасно з трьома викликами: гуманітарним, економічним і політичним. З одного боку, їй вдалося запобігти глобальному голоду завдяки швидкому запуску фінансових і логістичних механізмів; з іншого – вона продемонструвала вразливість міжнародної продовольчої системи, надто залежної від обмеженого кола експортерів. Сьогодні ФАО робить висновок, що продовольча безпека ХХІ століття потребує не лише ефективного виробництва,

а й політичної стабільності, інвестицій у інновації та гнучких багатосторонніх інституцій.

Таблиця 2.1

Вплив війни в Україні на світову продовольчу систему

Військовий фактор	руйнування логістичних маршрутів; блокада портів Чорного моря; міграція робочої сили; мінування сільськогосподарських земель
Економічний фактор	зростання цін на паливо та добрива; зниження інвестицій у сільське господарство; зменшення доступу до кредитів для фермерів
Торговельний фактор	скорочення експорту зернових (пшениця, кукурудза, соняшник); формування альтернативних маршрутів – “Solidarity Lanes”; зростання конкуренції на європейському ринку.
Соціальний фактор	зростання кількості людей, які страждають від голоду (до 735 млн, за даними ФАО, 2023); соціальна напруга у країнах-імпортерах; політична нестабільність у регіонах Африки та Азії.
Інституційний фактор	посилення ролі ФАО у глобальній координації; створення механізмів швидкого реагування

	міжурядова співпраця з Червоним Хрестом, ЄС, G7, G20.
Технологічний фактор	розвиток цифрового моніторингу продовольчих потоків; використання супутникових даних для прогнозів врожайності; ініціативи зі сталого землеробства

3.3. Ініціативи ФАО в Україні: допомога аграріям, відновлення виробництва, продовольчі коридори

Коли у лютому 2022 року почалося повномасштабне вторгнення, ФАО пройшла швидкий перехід від традиційної довготермінової технічної допомоги до режиму надзвичайного реагування, поєднуючи гуманітарні інтервенції зі стратегіями відновлення і підтримки експорту. Основними напрямками діяльності організації в Україні стали: негайне забезпечення посівної кампанії (насіння, садивний матеріал, добрива в межах ресурсних можливостей), захист і відновлення тваринницьких господарств (вакцинація, ветеринарні набори), відновлення інфраструктури для зберігання й логістики (мобільні елеватори, тимчасові склади), очищення сільськогосподарських земель від мін та вибухонебезпечних залишків війни, а також робота над відновленням експортних ланцюгів через участь у ініціативах на кшталт Чорноморської зернової ініціативи й впровадженні «солідарних коридорів» ЄС. Всі ці напрями взаємопов'язані: без очищення полів від мін неможливе нормальне відновлення посівів; без зберігання та логістики – неможливий експорт; без експорту ринкові стимули для фермерів і надалі слабшатимуть, що підриває платоспроможний попит і макроекономічну стабільність [16].

У перші місяці конфлікту ФАО розгорнула план, який мав на меті зберегти можливість здійснення ключових весняних посівів і мінімізувати втрати врожаю.

Практичні інструменти цієї фази включали постачання стартових наборів насіння (зокрема картоплі), наборів для садівництва, комплектів дрібного інвентарю та агротехнічні консультації для дрібних господарств. Часто ці поставки здійснювалися у тісній координації з місцевими громадами та органами місцевого самоврядування, аби забезпечити таргетинг на найбільш уразливі домогосподарства і запобігти корупційним ризикам у логістиці. Як приклад, у травні–червні 2022 року ФАО роздала сотні тонн посадкового матеріалу та картопляних комплектів тисячам сімей у найбільш уражених районах, що дозволило їм засіяти городи й забезпечити базове продовольство на місцях [47].

Паралельно ФАО і партнери визнали, що відновлення аграрної активності неможливе без комплексного підходу до ризиків, пов'язаних з мінними полями. Спільні ініціативи ФАО та WFP (а також інших агентств ООН і міжнародних донорів) спрямовані на безпечне «повернення до землі»: це означає проведення етапних оцінок, маркування небезпечних ділянок, технічну підтримку з розмінування (гуманітарне та технічне розмінування залежно від завдання) і після очищувальні перевірки ґрунту на наявність хімічних забрудників. Очищення землі часто комбінується з наданням насіння і відновленням інфраструктури, що дає можливість швидко відновити продуктивність ділянок. Водночас довгострокова частина роботи – це співпраця з державою і міжнародними партнерами у створенні національної стратегічної дорожньої карти розмінування, а також залучення донорських коштів до масштабних програм безпеки землеробства [50].

Важливим і новаторським елементом допомоги були рішення щодо зберігання і логістики. Заблоковані порти Чорного моря змусили ФАО спрямувати зусилля на створення мобільних і тимчасових систем зберігання та на підтримку «солідарних коридорів». ФАО працювала в координації з Європейською комісією, національними операторами і приватними логістичними компаніями, щоб оптимізувати обсяги перевалки, перевезення та експортних процедур. Solidarity Lanes, які дозволили частково компенсувати втрати морських маршрутів, опинилися під опікою багатьох UN-агентств для

забезпечення прозорості й справедливого доступу. Важливо підкреслити: хоча сухопутні та річкові маршрути не можуть повністю замінити здатність Чорного моря, їх масштабна мобілізація дозволила експортувати значну частину довоєнних обсягів і зменшити тиск на світові ринки. Це стало можливим завдяки логістичним програмам, спільно з ЄС, національними залізницями, портовими операторами та приватним сектором, куди ФАО інвестувала технічну експертизу з оптимізації ланцюгів [6].

Тваринницький сектор також потребував термінової уваги: перебої з постачанням кормів, руйнування ветеринарних пунктів і відтік спеціалістів загрожували епізоотіям і зниженню поголів'я. ФАО реагувала шляхом постачання ветеринарних наборів, вакцинаційних кампаній, навчання місцевих лікарів і мобільних бригад, що дозволяло мінімізувати ризики масового падежу тварин і зберегти ключові ресурси для домогосподарств. Така робота була критичною для збереження джерел молока й м'яса в регіонах, де доступ до ринку був обмежений. Реалізація ветеринарних програм здійснювалася у партнерстві з місцевими службами та міжнародними НУО задля досягнення масштабності й сталості результатів [52].

ФАО також запровадила заходи з підтримки післязбиральної логістики та обробки: зокрема, передбачались постачання мобільних зерносховищ, ремонт місцевих елеваторів і технічна допомога з підвищення ефективності зберігання (сушіння, очищення, упаковка). Це було важливо не тільки для внутрішнього забезпечення харчами, а й для збереження можливостей експорту в момент, коли морські шляхи були частково заблоковані. Чітка мета – знизити втрати після збору врожаю, які в умовах війни і при дефіциті інфраструктури могли сягати великих відсотків. Успіх таких заходів проявився у здатності певних регіонів експортувати продукцію навіть під час значних логістичних обмежень.

Не менш важливими були ініціативи ФАО щодо підтримки доходів і ліквідності фермерів. Організація тісно координувала дії з іншими агентствами ООН і міжнародними фінансовими установами для створення програм пріоритетного доступу до кредитів, надання технічних грантів та субсидій

невідкладного характеру. Частково ці програми фінансувалися за рахунок донорів через багатосторонні механізми, частково – за рахунок національних бюджетних програм і приватних інвестицій. ФАО також сприяла розбудові ринкових зв'язків із переробниками всередині України, щоб створити стійкіші канали збуту, які зменшують залежність від далекосяжної логістики.

Технічна і аналітична підтримка – ще один ключовий елемент. ФАО розгорнула інструменти дистанційного моніторингу (супутникові спостереження, Data in Emergencies Hub, агроекономічні моделі), які дозволяли оцінювати площі посівів, прогнозувати врожайність і оперативно коригувати плани постачань. Ці платформи слугували джерелом даних для донорів і уряду, аби приймати обґрунтовані рішення про пріоритизацію інтервенцій. Поєднання польових місій (коли це було безпечно) із супутниковим аналізом дозволило підтримувати оперативний цикл «оцінка – реагування – моніторинг – корекція [5]».

Однак на практиці низка викликів показала, що ініціативи ФАО – хоча й масштабні та багатогранні – інколи натрапляли на обмеження. По-перше, фінансування залишалося нестійким: попри велику увагу донорів у перші місяці, довготривалі програми потребують значних ресурсів, і дефіцит коштів часом уповільнював масштабування успішних пілотів у національні програми. По-друге, координація з державними структурами і місцевими громадами мала місцеві бар'єри – від бюрократичних процедур до проблем із доступом у зони з тимчасовою втратою контролю. По-третє, європейська політика відкритих ринків створила напруження: дешеві імпорти української агропродукції в окремих країнах ЄС спричинили протести місцевих фермерів і політичні тиски, що змусило ЄС у 2025 році переглядати тимчасові торговельні поступки та погоджувати нові квоти/мита, що ускладнило експортні плани. Ці фактори вимагали від ФАО постійної адаптації стратегії між кризовими заходами та довгостроковими політичними реаліями [32].

Після майже трьох років повномасштабної війни роль ФАО в Україні вийшла далеко за межі традиційної гуманітарної допомоги. Організація

поступово трансформувала свою місію з оперативного реагування на кризу у всеохопну програму сталого аграрного відновлення, що охоплює як соціально-економічні, так і технологічні аспекти. У центрі цієї діяльності – прагнення не лише відновити довоєнні показники аграрного виробництва, але й створити нову модель сільського господарства, стійку до воєнних, кліматичних і ринкових шоків [51].

Одним із найпомітніших результатів стало формування системи продовольчої стабільності в умовах війни. ФАО розробила унікальні механізми моніторингу стану аграрних ресурсів, які дозволяють своєчасно прогнозувати ризики дефіциту продуктів харчування, нестачі насіння, пального чи добрив. На основі супутникових знімків, метеоданих і польових обстежень створено інтерактивну платформу, яка відстежує стан сільськогосподарських угідь у реальному часі. Цей інструмент став частиною глобальної системи раннього попередження ФАО-GIEWS (Global Information and Early Warning System), завдяки якій уряд України та донорські організації можуть приймати рішення на основі достовірних і оперативних даних. Такий підхід зменшив ризик зриву посівних кампаній і допоміг розподіляти ресурси більш ефективно, що особливо важливо в умовах воєнної нестабільності.

Важливим напрямом стало створення умов для внутрішньої продовольчої безпеки. Після руйнувань у прифронтових областях мільйони українців втратили доступ до продуктів харчування, і саме ФАО взяла на себе частину завдання із забезпечення продовольством найвразливіших верств населення. У партнерстві з Всесвітньою продовольчою програмою організація координувала роботу місцевих виробників і логістичних компаній, спрямовуючи надлишки продукції із західних регіонів до постраждалих областей. Водночас, щоб уникнути повної залежності від гуманітарних поставок, ФАО започаткувала програми підтримки місцевого виробництва. Зокрема, фермери на сході та півдні України отримували фінансування для закупівлі кормів, насіння, палива, а також консультації щодо ведення господарства в умовах обмеженої мобільності та перебоїв з енергопостачанням [50].

У довгостроковій перспективі ключовим елементом відновлення стало впровадження концепції «Відбудувати краще». Вона передбачає не просто повернення до довоєнних обсягів виробництва, а створення більш ефективної та екологічно збалансованої аграрної системи. ФАО активно просуває застосування точного землеробства, цифрових технологій управління врожаєм, використання дронів для моніторингу стану полів та оптимізації внесення добрив. Такий підхід не лише підвищує продуктивність, але й сприяє зниженню екологічного навантаження, що є особливо важливим з огляду на великі площі деградованих земель у зонах бойових дій.

Окрему увагу ФАО приділяє енергетичній незалежності аграрного сектору. Через руйнування інфраструктури та дефіцит пального багато господарств не могли виконувати сезонні роботи. У відповідь організація розпочала пілотні проєкти зі створення локальних енергетичних хабів на основі біогазових установок і сонячних панелей. Ці ініціативи дозволили не лише забезпечити фермерів електроенергією, але й стимулювали розвиток відновлюваної енергетики у сільській місцевості. Таким чином, ФАО підтримує не лише продовольчу, а й енергетичну стійкість українського села [44].

Не менш значущим досягненням є участь ФАО у створенні регіональних кластерів аграрного відновлення. У 2023–2024 роках організація спільно з Міністерством аграрної політики України та Європейським Союзом запустила п'ять пілотних кластерів у Львівській, Вінницькій, Полтавській, Одеській та Дніпропетровській областях. Їхня мета – поєднати фермерів, переробні підприємства, наукові установи та інвесторів у єдині мережі, які можуть відновлювати виробництво навіть у кризових умовах. Кластери функціонують за принципом партнерства «держави–бізнесу–громади», що створює синергію між локальною ініціативою та міжнародною підтримкою.

Ще одним важливим аспектом діяльності ФАО є підтримка жінок у сільському господарстві. Багато жінок, особливо в сільських регіонах, після початку війни взяли на себе управління фермерськими господарствами, адже чоловіки часто перебувають на фронті. Організація розробила спеціальні освітні

програми з агробізнесу, фінансової грамотності та управління ризиками, спрямовані на підтримку жінок-фермерок. Ці ініціативи не лише зміцнюють економічну роль жінок, але й сприяють соціальній стабільності громад у воєнних умовах [27].

Діяльність ФАО в Україні також має стратегічний вимір для міжнародної продовольчої безпеки. Через втрату частини українського експорту виник дефіцит зерна в низці країн Африки та Близького Сходу. ФАО координує зусилля щодо компенсації цих втрат за рахунок перерозподілу поставок, а також допомагає адаптувати логістику світових ринків до нових умов. Наприклад, завдяки співпраці з Польщею, Румунією та Німеччиною було створено ефективні альтернативні маршрути постачання через залізничні, автомобільні та річкові коридори. Це дозволило зменшити навантаження на чорноморські порти та підтримати світові запаси зерна [14].

Попри успіхи, діяльність ФАО не позбавлена труднощів. Багато проектів стикаються з проблемами фінансування, оскільки донорські ресурси мають обмежений горизонт підтримки. Крім того, масштаб руйнувань інфраструктури часто перевищує можливості навіть великих міжнародних організацій. Наприклад, у Херсонській області значна частина зрошувальних систем залишається непридатною через мінування або знищення насосних станцій, що унеможливорює швидке відновлення виробництва овочів і зернових культур.

Водночас ФАО використовує український досвід як базу для розробки нових підходів до реагування на кризи у світі. У звітах організації неодноразово наголошувалось, що модель підтримки аграріїв в Україні може стати універсальним прикладом для інших держав, які стикаються з воєнними або кліматичними катастрофами. Україна продемонструвала, що навіть у надзвичайних умовах можливо забезпечити продовольчу стабільність, якщо існує ефективна координація між міжнародними партнерами, урядом і місцевими громадами.

На глобальному рівні ініціативи ФАО в Україні мають значення для формування нової архітектури продовольчої безпеки. Війна прискорила

переосмислення питань залежності від великих експортерів зерна, спричинила розвиток регіональних ланцюгів постачання та підвищила увагу до продовольчого суверенітету. Український кейс показав, що продовольча безпека – це не лише питання врожайності, але й логістики, політики, дипломатії та технологій [20].

Окрім безпосередньої допомоги, ФАО бере участь у формуванні майбутньої стратегії відновлення України в межах ініціативи «Ініціатива з відновлення України», де акцент робиться на відновленні сільського господарства як основи економічного зростання. В рамках цієї стратегії організація просуває концепцію «зеленого відновлення» – тобто впровадження екологічно дружніх технологій, адаптацію до зміни клімату та відновлення деградованих ґрунтів. Таким чином, аграрне відновлення України розглядається не лише як економічне завдання, але і як внесок у глобальну продовольчу безпеку.

Зрештою, діяльність ФАО в Україні стала яскравим прикладом гнучкості міжнародних інституцій, здатних адаптуватися до реалій війни. Вона довела, що продовольча дипломатія може бути потужним інструментом миру, а підтримка аграріїв – це не лише економічна допомога, а й внесок у стійкість нації. Завдяки програмам ФАО сотні тисяч українських фермерів змогли не просто вижити, а й зберегти віру у власні сили, довівши, що навіть у найскладніших обставинах земля може продовжувати давати життя [49].

3.4. Перспективи реформування ФАО у світлі війни

Повномасштабна війна Росії проти України стала не лише гуманітарною та економічною катастрофою, а й своєрідним «тестом на міцність» для міжнародної системи продовольчої безпеки, у центрі якої стоїть Продовольча та сільськогосподарська організація ООН (ФАО). Події 2022–2025 років чітко показали: глобальна продовольча архітектура потребує глибокої реформи.

Вперше за кілька десятиліть ФАО зіткнулася з одночасними викликами – збройним конфліктом, який вразив ключового експортера зерна, блокадою морських шляхів, зростанням цін на добрива, енергетичною кризою та інформаційними війнами навколо теми голоду [51].

Війна в Україні стала каталізатором процесів, які давно визрівали всередині самої організації. Ще до 2022 року низка держав-членів ФАО – зокрема країни ЄС, Канада, Японія, Польща та Австралія – закликали до перегляду управлінських процедур організації, які, на їхню думку, були надто повільними й забюрократизованими. Українська криза зробила це питання критичним. У перші місяці вторгнення ФАО критикували за надмірну обережність у формулюваннях та брак чіткої позиції щодо країни-агресора. Європейські дипломати у Римі неодноразово вимагали, щоб організація зайняла принципову позицію щодо порушення міжнародного гуманітарного права, адже агресія проти України мала прямий вплив на світову продовольчу стабільність.

Після хвилі критики у 2022–2023 роках у ФАО почалися внутрішні обговорення щодо переформатування системи управління кризами. Вперше на високому рівні з'явилася ідея створити Оперативний центр швидкого реагування, який би координував дії між регіональними офісами, Всесвітньою продовольчою програмою, Програмою розвитку ООН та Міжнародним фондом сільськогосподарського розвитку. Згідно з документами, представленими на 173-й сесії Ради ФАО (2024 рік), передбачається спрощення процедур фінансування екстрених місій, а також делегування більшої автономії регіональним представництвом [40].

Крім того, війна підштовхнула ФАО до цифровізації своїх аналітичних систем. Вперше у 2023 році запущено програму ФАО інтегровану платформу збору та аналізу даних у реальному часі, що дозволяє відстежувати зміни на аграрних ринках, рух товарів, ціни на зерно, добрива, пальне та логістичні витрати. Цей проєкт реалізується у партнерстві з Європейською комісією та німецьким Інститутом продовольчої політики .

Ще одним важливим аспектом реформування стала потреба посилення прозорості фінансування. За результатами незалежного аудиту, проведеного у 2024 році французьким Cour des Comptes, понад 30 % гуманітарних програм ФАО реалізовувалися через застарілі механізми закупівель, що ускладнювало оперативне реагування. З огляду на це, ФАО спільно з урядом Італії розробляє нову систему електронних контрактів, що дозволяє скоротити час між виділенням коштів та фактичною доставкою допомоги до зони конфлікту [9].

Реформа також торкнулася питання координації з приватним сектором. Досвід України показав, що стійкість аграрного виробництва в умовах війни можлива лише завдяки партнерству між міжнародними організаціями та приватними компаніями – постачальниками насіння, техніки, добрив, логістики. У цьому контексті ФАО запустила у 2024 році ініціативу «Партнерство заради стійкості сільського господарства», до якої увійшли такі корпорації, як «John Deere», «BASF», «CNH Industrial» і польська «Grupa Azoty». Їхня участь дозволяє організації діяти швидше, оскільки приватний сектор володіє власними логістичними мережами та інфраструктурою, яка може використовуватися для гуманітарних цілей.

Окремо обговорюється питання реформи кадрової політики ФАО. Під час української кризи з'ясувалося, що місцеві офіси не мають достатньо фахівців, здатних працювати у воєнних умовах або вести переговори з військовими адміністраціями. Тому у 2024 році ухвалено рішення створити нову Програму підготовки кризових менеджерів), яка діятиме на базі Римського інституту ФАО. Навчання проходитимуть представники не лише з країн, де йде війна, а й з регіонів, де ризики конфліктів або кліматичних катастроф зростають – Сахель, Близький Схід, Південна Азія [19].

Не менш важливим напрямом стала дискусія про роль ФАО у глобальній політиці. Частина аналітиків, зокрема з німецького Інституту міжнародних відносин та французького, зазначає, що ФАО має перейти від ролі «технічного консультанта» до активного учасника формування політики продовольчої безпеки, тобто впливати на рішення, які ухвалюють уряди, регіональні союзи та

приватний бізнес. Війна в Україні показала, що продовольство є не лише економічним ресурсом, а й геополітичним інструментом.

Ідея глобальної продовольчої дипломатії стає одним із центральних напрямів нового стратегічного бачення ФАО. Організація почала співпрацю з Європейською службою зовнішніх дій, щоб створити механізм постійного моніторингу продовольчих ризиків, який інтегруватиме інформацію з військових, економічних і кліматичних джерел. У майбутньому цей інструмент може стати основою для ухвалення колективних рішень на рівні G20 і Ради Безпеки ООН [18].

Окремо обговорюється потреба оновлення мандату ФАО. Низка держав пропонує включити до статуту організації положення про «захист продовольчих ланцюгів у зонах збройних конфліктів». Це означало б, що обстріли зерносховищ, блокади портів чи руйнування іригаційних систем можуть визнаватися порушенням міжнародного гуманітарного права. Така ініціатива активно підтримується Європейським парламентом і урядами Польщі, Франції та Литви.

У цьому контексті Україна стала ключовим прикладом для майбутнього реформування ФАО. Її досвід довів, що навіть під час війни можна відновити експорт зерна, створити альтернативні логістичні маршрути та підтримувати фермерів. Програми ФАО в Україні – від постачання насіння до створення «зернових коридорів» через Румунію та Польщу – стали взірцем гнучкості для інших кризових регіонів [33].

Війна також продемонструвала важливість співпраці ФАО з регіональними структурами ЄС та Європейським інвестиційним банком. Ця взаємодія може лягти в основу нової моделі партнерства між ФАО і Євросоюзом, що передбачає спільне фінансування програм у стратегічних регіонах – Африці, Близькому Сході, Південній Азії.

Одним із ключових уроків російсько-української війни стало усвідомлення того, що система глобального управління продовольчою безпекою, яку ФАО формувала протягом понад 75 років, має бути глибоко оновлена не лише

технічно, а й концептуально. Сучасний світ, уражений одночасно збройними конфліктами, кліматичними катастрофами, масовими міграціями й економічними кризами, потребує більш адаптивних, цифрових і політично незалежних механізмів реагування. Українська війна лише оголила слабкі місця – від повільності процедур до брак гнучкої аналітики, від недостатнього залучення місцевих урядів до надмірної залежності від донорів.

Після 2022 року в штаб-квартирі ФАО в Римі почалася робота над масштабною концепцією “ФАО 2030+”, яка передбачає створення нової моделі управління кризами. Її центральною ідеєю є децентралізація гуманітарних операцій. Замість того щоб кожне рішення ухвалювалося через центральні структури в Римі, ФАО поступово передає більше повноважень регіональним офісам, особливо в країнах, які найбільше потерпають від воєн чи кліматичних загроз. Для цього вже створено регіональні Центри стратегічного реагування в Бангкоку, Найробі, Каїрі, Анкарі та Варшаві. Польський центр, відкритий у 2024 році, відіграє ключову роль у координації допомоги Україні, Молдові та країнам Східного партнерства [41].

Другою стратегічною лінією реформ є посилення інформаційно-аналітичного потенціалу. Досвід війни показав, що продовольчі кризи розвиваються не лише через фізичну відсутність їжі, а й через інформаційні маніпуляції, фейки про «зернові змови», перекручення даних про ціни й експорт. ФАО, спільно з Європейським центром з моніторингу ринків та німецьким інститутом ZEF, створює мережу аналітичних центрів, які будуть здійснювати постійний моніторинг продовольчих ризиків, поширення дезінформації, а також відстежувати вплив геополітичних конфліктів на ринки зерна, олії, добрив і палива. Згідно з планом, до 2026 року такі підрозділи мають діяти у 22 країнах [22].

Не менш важливим є напрям реформи фінансової архітектури ФАО. Традиційна модель, що ґрунтувалася на щорічних добровільних внесках країн-членів, показала свою обмеженість у кризових умовах. Тепер ФАО розробляє механізм Глобального фонду продовольчої солідарності, який буде

наповнюватися як державними внесками, так і приватними пожертвами від агрокорпорацій, міжнародних банків, фондів розвитку. Ідею такого фонду підтримали Канада, Франція, Німеччина, а також африканські країни – Кенія, Гана і Сенегал. Його завданням стане забезпечення швидкого фінансування продовольчих програм у надзвичайних ситуаціях без необхідності проходження багатомісячних процедур схвалення в штаб-квартирі ФАО.

Окремої уваги заслуговує питання політичної нейтральності ФАО, яке стало особливо гострим після вторгнення Росії в Україну. Критика на адресу організації пролунала через те, що вона тривалий час уникала прямого засудження агресії. У новій концепції реформ пропонується створення Етичної ради з питань гуманітарних стандартів, яка матиме повноваження оперативно реагувати на випадки використання продовольства як зброї – наприклад, блокування портів, підриви зернових сховищ або маніпуляції цінами на світових біржах. Цей орган діятиме незалежно від Генерального директора й включатиме представників академічної спільноти, неурядових організацій і правозахисних інститутів.

Важливою частиною реформування є і переосмислення ролі технологій у діяльності ФАО. Український кейс показав, що цифрові платформи можуть радикально змінити ефективність гуманітарних місій. Наприклад, використання супутникових даних і штучного інтелекту дало змогу ФАО в Україні оцінювати стан посівів навіть у районах, недоступних через бойові дії. Цей досвід став базовим для створення глобальної програми, у межах якої ФАО співпрацює з NASA, Європейським космічним агентством та приватними компаніями з Франції й Німеччини для моніторингу аграрних ризиків у реальному часі [7].

Реформа торкнулася й комунікаційної політики ФАО. Організація усвідомила, що в епоху соціальних медіа недостатньо просто публікувати звіти – потрібно вміти ефективно пояснювати свої дії суспільству. Після початку війни в Україні ФАО відкрила новий департамент стратегічних комунікацій у співпраці з польською Академією гуманітарних наук і французьким центром Sciences Po. Його мета – формування глобальної платформи «голос ФАО», яка

дає змогу фермерам, громадам і партнерам безпосередньо ділитися історіями успіху й проблемами. Це не лише підвищує довіру до ФАО, але й дозволяє швидше виявляти критичні ситуації [32].

Варто зазначити, що війна в Україні також вплинула на підхід ФАО до оцінювання ефективності програм. Традиційні показники – кількість розданих наборів, тоннаж зерна чи площі зрошувальних систем – замінюються новими метриками: рівнем стійкості громад, зменшенням залежності від зовнішньої допомоги, здатністю фермерів самостійно відновлювати виробництво. У 2025 році ці критерії вперше застосовуються до оцінювання проєктів у Сомалі, Судані, Сирії та Україні.

Ще однією глибокою трансформацією стане інтеграція екологічного виміру у всі гуманітарні ініціативи ФАО. Війна в Україні показала, наскільки руйнівним може бути вплив бойових дій на ґрунти, водні ресурси та екосистеми. У відповідь ФАО розробила програму, спрямовану на екологічну відбудову після конфліктів. Програма передбачає відновлення деградованих земель, очищення територій від токсичних залишків боєприпасів, рекультивацію полів і підтримку виробництва з низьким вуглецевим слідом. Її реалізацію підтримують ЄС, Італія, Швейцарія та Японія.

Показовим є те, що після 2023 року ФАО почала активніше співпрацювати з українськими науковими установами – Інститутом аграрної економіки, Київським національним університетом біоресурсів і природокористування та Львівським аграрним університетом. Вони долучаються до аналітичних досліджень щодо післявоєнного відновлення аграрного сектору, що є унікальним прикладом партнерства між глобальною організацією та національними академічними структурами [9].

Реформування ФАО також зачіпає структуру міжнародного представництва. В умовах, коли геополітична конкуренція між країнами зростає, все більше експертів наполягають на зміні системи голосування в Раді ФАО. Ідея полягає в тому, щоб підвищити вагу країн, які є ключовими донорами продовольства або мають високий рівень ризику голоду, що дозволить більш

справедливо розподіляти ресурси. Пропозиції щодо цього вже надійшли від Польщі, Італії, Німеччини та Кенії.

Фактично війна в Україні стала каталізатором нової ери глобального управління продовольством. Вона не лише змінила підхід ФАО до кризових ситуацій, а й дала імпульс до створення нової парадигми міжнародної продовольчої політики, у центрі якої – людина, громада та стійкість. Поступово ФАО перетворюється з класичної міжурядової агенції на гібридну структуру, яка об'єднує уряди, бізнес, науку та громадянське суспільство. І хоча процес реформ ще триває, уже зараз очевидно: без українського досвіду й внеску цей новий формат був би неможливим [5].

Оцінюючи перспективи реформування ФАО у найближчі десятиліття, експерти сходяться на думці, що організація стоїть на порозі системного перезавантаження, аналогічного до того, що переживали ООН у післявоєнні роки чи Європейський Союз після фінансової кризи 2008 року. Світова продовольча архітектура, побудована у середині ХХ століття, дедалі менше відповідає викликам ХХІ століття, де війна, клімат, технології та геополітика взаємопов'язані в єдину кризову систему. Війна Росії проти України стала не лише гуманітарною трагедією, а й каталізатором усвідомлення цього факту: ФАО більше не може бути лише технічним агентом – вона має стати глобальним стратегічним координатором продовольчої безпеки. Науковці з Лондонської школи економіки, Варшавського університету та університету Монпельє у спільному аналітичному звіті 2025 року запропонували три можливі сценарії розвитку ФАО [8].

1. Сценарій “Консервативна стабільність”.

ФАО зберігає нинішню структуру, роблячи лише косметичні зміни – цифровізацію звітності, оновлення кадрових підходів, розширення партнерства з приватним сектором. У цьому випадку організація продовжить виконувати дорадчі функції, проте залишиться обмеженою в оперативному впливі на кризові ситуації. Цей варіант забезпечує стабільність, але ризикує втратити довіру громадськості й актуальність у світі швидких змін.

2. Сценарій “Гуманітарний прорив”.

ФАО трансформується в гнучку, польову структуру з великою автономією регіональних офісів. У центрі уваги – швидке реагування, залучення технологій, інтеграція з ООН, Червоним Хрестом і місцевими урядами. Саме цей сценарій підтримують більшість європейських експертів, оскільки він відповідає урокам війни в Україні: оперативність, локалізація, координація з громадами.

3. Сценарій “Глобальний продовольчий альянс”.

ФАО стає частиною нового міжінституційного формату – Global Food Alliance (GFA), який включає Світовий банк, МВФ, ЄС, Африканський союз і приватних донорів. Ця модель передбачає, що ФАО зосередиться на стандартах, етиці й координації політики, а фінансові та операційні рішення ухвалюватимуться спільно. Україна, як одна з ключових аграрних держав світу, може стати членом цього альянсу з дорадчим голосом. Саме цей сценарій розглядається як найімовірніший після 2030 року.

Щодо ризиків реформ попри оптимістичні прогнози, реформування ФАО стикається з низкою складних викликів. По-перше, політична залежність від країн-донорів. Після війни в Україні активність США, ЄС та Канади значно зросла, тоді як участь країн Глобального Півдня у фінансуванні ФАО зменшилася. Це створює ризик політичного перекошу, коли програми ФАО можуть відображати інтереси окремих регіонів. Для збереження нейтральності пропонується створити Сенат держав-господарів, який гарантуватиме рівність голосів між донорами й одержувачами [49].

Другим викликом є фінансова вразливість. Навіть попри запуск Глобального фонду продовольчої солідарності, обсяг потреб зростає швидше, ніж надходження. За оцінками, лише у 2024-2025 роках ФАО необхідно додатково близько 3,7 млрд доларів для покриття програм у кризових регіонах, зокрема в Україні, Судані та Гаїті. Це спонукає до пошуку нових моделей фінансування – публічно-приватних партнерств, облігацій продовольчої стійкості.

Третім ризиком є етичний вимір гуманітарної діяльності. Використання штучного інтелекту, супутникових технологій і великих баз даних у гуманітарних місіях створює дилеми щодо конфіденційності, безпеки даних і потенційного військового використання аналітики. Тому ФАО готує новий Кодекс цифрової етики, який встановлює правила зберігання, обробки та публікації даних, отриманих під час моніторингу в зонах конфліктів. Цей документ, розроблений спільно з німецьким Федеральним інститутом кіберетики, стане першим подібним у системі ООН.

Сьогодні Україна стала для ФАО своєрідною пілотною платформою для апробації нових моделей реагування. З 2022 року тут реалізовано понад 50 інноваційних проєктів – від відновлення іригаційних систем до цифрового картографування пошкоджених ґрунтів. Український досвід став основою для нової програми ФАО, що охоплює країни Східної Європи та Кавказу. У межах цієї програми відпрацьовуються моделі партнерства між центральною владою, громадами й міжнародними донорами, що може бути впроваджено і в інших конфліктних регіонах [38].

Особливо показовим є проєкт започаткований у 2023 році. Його мета – створення системи страхування агровиробництва в умовах воєнних ризиків. Цей механізм фінансується ФАО спільно з Європейським інвестиційним банком і німецькою KfW. Уже у 2025 році ним користуються понад 20 тисяч українських фермерів. Саме цей проєкт розглядається як модель для країн Африки, де війна й кліматичні загрози також знищують посіви. ФАО дедалі активніше переходить від традиційних методів підтримки (насіння, добрива, техніка) до технологічно орієнтованих рішень. З 2024 року запущено ініціативу ФАО, базовану у Варшаві, де розробляються цифрові інструменти для прогнозування врожаїв, керування водними ресурсами та оцінки впливу бойових дій на аграрну інфраструктуру. Польські, французькі й українські фахівці тестують алгоритми, здатні виявляти заміновані поля, прогнозувати деградацію ґрунтів і планувати відновлення [45].

Паралельно розвивається напрям біоінновацій – використання біопрепаратів, екологічних добрив і насіння, стійкого до посухи. Ці технології,

які впроваджуються в Україні за підтримки ФАО, поступово стають частиною глобальної політики організації, спрямованої на зменшення залежності від мінеральних добрив і російських енергоресурсів.

До 2035 року ФАО може перетворитися на мережеву організацію нового типу – відкрити, цифрову, орієнтовану на громади. Вона перестане бути лише «адміністратором допомоги», натомість стане інтелектуальним хабом глобальної продовольчої стабільності. Її місія – не просто боротися з голодом, а створювати умови, де голод стає структурно неможливим.

Війна в Україні показала, що стійкість продовольчих систем – це не лише питання аграрної технології, а й питання політики, безпеки та справедливості. Саме тому ФАО дедалі більше позиціонує себе як посередника між гуманітарним і політичним вимірами світової стабільності.

Тож у світлі цих подій реформування ФАО – це не лише адміністративна зміна, а глибока переоцінка ролі міжнародної спільноти у забезпеченні базового права людини – права на харчування. Україна стала центром цього нового мислення. І можливо, саме звідси, з країни, що пережила війну, голод і відродження, розпочнеться нова епоха світової продовольчої політики.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дало можливість комплексно оцінити діяльність Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН як інструменту міжнародної допомоги країнам, охопленим збройними конфліктами.

Узагальнення теоретичних і практичних матеріалів засвідчує, що ФАО сформувалася не лише як спеціалізована установа системи ООН, орієнтована на розвиток аграрного сектору, але і як ключовий глобальний механізм реагування на гуманітарні кризи, пов'язані з голодом, руйнуванням продовольчих систем та дестабілізацією ринків.

У першому розділі роботи було встановлено, що історична еволюція ФАО – від Міжнародного інституту сільського господарства початку ХХ століття до потужної міжурядової інституції – продемонструвала здатність організації адаптуватися до глобальних викликів. Її інституційна структура з часом перетворилася на багаторівневу систему, що поєднує політичні й технічні механізми, а мандат став охоплювати як забезпечення продовольчої безпеки, так і реагування на надзвичайні ситуації. Аналіз статутних документів і “Основних текстів” ФАО підтвердив, що організація має унікальне поєднання функцій: від аналітики та стандартизації до прямих гуманітарних інтервенцій, що робить її незамінним актором у регіонах, де війна порушила звичайний хід економічної діяльності.

У другому розділі було показано, що діяльність ФАО в умовах конфліктів ХХІ століття характеризується системністю та високим рівнем спеціалізації. Дослідження кейсів Сирії, Ємену, Афганістану та Судану засвідчило, що організація здатна забезпечувати комплексну допомогу – від надання насіння й інструментів до відновлення зрошувальних систем і створення систем раннього попередження. Водночас аналіз практичного досвіду показав певні структурні обмеження: тривалий цикл ухвалення рішень, залежність від політичної волі донорів, неоднорідність ефективності в різних регіонах. У низці випадків ФАО

виступала одним із небагатьох міжнародних акторів, здатних діяти в районах, недоступних для інших організацій через бойові дії або політичні бар'єри.

Окреме значення в дослідженні мало вивчення ролі ФАО в Україні після 2022 року. Як було встановлено у третьому розділі, російсько-українська війна стала безпрецедентним викликом не лише для України, але і для світової продовольчої системи. Україна, яка до 2022 року забезпечувала суттєву частину глобального ринку зернових і олійних культур, зіткнулася з масштабними руйнуваннями аграрної інфраструктури, блокуванням логістичних шляхів і мінуванням угідь. У цих умовах діяльність ФАО стала ключовим чинником підтримки аграрного сектору. Організація забезпечувала насінням, мобільними зерносховищами, обладнанням для тваринництва, надавала технічні консультації громадам та впроваджувала програми з відновлення виробництва в постраждалих регіонах. Особливо важливою була участь ФАО у підтримці альтернативних логістичних коридорів після припинення дії Чорноморської зернової ініціативи.

Разом із тим дослідження виявило і суттєві інституційні проблеми, які обмежують здатність ФАО ефективно реагувати на сучасні виклики. Насамперед це залежність бюджетної системи організації від добровільних внесків окремих донорів, що створює ризики політизації та уповільнення рішень у кризові періоди. Значною проблемою залишається і недостатня швидкість мобілізації ресурсів у перші місяці конфліктів, коли масштаби руйнувань і втрат продовольства є найбільшими. У ряді випадків місцеві команди ФАО стикалися з бюрократичними обмеженнями, які затримували постачання допомоги, тоді як інші міжнародні організації діяли оперативніше. Важливими викликами також стали фрагментованість координації між гуманітарними акторами та недостатній рівень інтеграції інноваційних технологій у процес моніторингу ситуації на місцях [11].

Отримані результати дозволили зробити висновок про нагальну необхідність глибокого реформування ФАО, що вже частково розпочалося у відповідь на події останніх років. Враховуючи досвід війни в Україні та інших

великих конфліктів, організація потребує модернізації систем раннього попередження, розширення мережі регіональних офісів, збільшення автономії польових команд і розвитку механізмів швидкого реагування. Особливої актуальності набуває цифровізація процесів збору та аналізу даних, включаючи супутниковий моніторинг, автоматизовані системи прогнозування врожаїв та застосування штучного інтелекту для оцінки ризиків. Посилення партнерства з приватним сектором і міжнародними фінансовими інституціями здатне забезпечити додаткові ресурси, а підвищення прозорості та деполітизації рішень – відновити довіру держав, які залежать від допомоги ФАО у кризових ситуаціях.

Узагальнюючи результати дослідження, можна стверджувати, що ФАО залишається ключовим міжнародним актором у сфері продовольчої безпеки, здатним не лише реагувати на гуманітарні наслідки війни, але й формувати інституційні рамки для відновлення економіки та стійкого розвитку. В умовах сучасних геополітичних трансформацій роль організації лише зростатиме, адже саме ФАО володіє інструментами для поєднання технічної експертизи, гуманітарної допомоги та стратегічного планування. Для України участь у програмах ФАО є важливим чинником відновлення аграрного сектору, зміцнення експортного потенціалу та мінімізації ризиків, пов'язаних із тривалим воєнним конфліктом.

Таким чином, у контексті сучасних викликів – від повномасштабних війн до зміни клімату та енергетичних криз – ФАО має всі передумови для посилення свого мандату і перетворення на центральний інституційний механізм забезпечення глобальної продовольчої стабільності. Реалізація запропонованих реформ здатна значно підвищити оперативність, ефективність та стратегічну гнучкість організації, що стане основою для її подальшої ролі у підтримці держав, які переживають війну або перебувають під загрозою гуманітарної катастрофи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Білорус О. Глобальна продовольча безпека: виклики та перспективи. Київ: КНЕУ, 2020. 312 с.(дата звернення: 14.07.2025)
2. Бобровник С. Міжнародні організації: правові засади діяльності. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 265 с.
3. Бураківський І. Міжнародна економіка. Київ: Либідь, 2016. 488 с.(дата звернення: 04.06.2025)
4. Васильченко Г. Продовольча безпека України: проблеми та шляхи забезпечення. Економіка АПК. 2021. № 4. С. 12–20.
5. Великович С. Глобальні проблеми сучасності. Київ: КНЕУ, 2019. 198 с.(дата звернення: 19.05.2025)
6. Воронін А. Роль міжнародних організацій у подоланні гуманітарних криз. Міжнародні відносини. 2022. № 3. С. 44–57.
7. Гаврилюк Р. Міжнародна продовольча політика: аналітичний огляд. Київ: НІСД, 2021. 95 с.(дата звернення: 18.05.2025)
8. Гайдай О. Глобальні виклики продовольчим системам. Український географічний журнал. 2020. № 2. С. 17–26.
9. Дашевський Ю. ФАО в системі ООН: структура та повноваження. Актуальні проблеми міжнародних відносин. 2019. № 14. С. 99–112.
10. Закон України «Про продовольчу безпеку України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/> (дата звернення: 01.10.2025).
11. Кириленко І. Світовий ринок продовольства: аналіз тенденцій. Київ: НААН, 2021. 148 с.
12. Котенко В. Продовольчі системи та сталий розвиток: український контекст. Економіка України. 2022. № 10. С. 55–70.
13. Мазур Л. Аграрна політика ЄС та її вплив на продовольчу безпеку. Політичний менеджмент. 2020. № 6. С. 32–41.
14. НІСД. Глобальні ризики продовольчої безпеки. Аналітична доповідь. Київ, 2023. 57 с.

- 15.Офіс Президента України. Програма продовольчої ініціативи «Grain from Ukraine». URL: <https://www.president.gov.ua> (дата звернення: 10.09.2025).
- 16.Петренко Л. Україна та ФАО: напрями співпраці. Міжнародна економічна політика. 2022. № 1. С. 121–136.
- 17.Постанова КМУ «Про забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану».
URL: <https://www.kmu.gov.ua> (дата звернення: 11.09.2025).
- 18.Романюк С. Гуманітарна допомога під час надзвичайних ситуацій. Київ: КНУ, 2020. 220 с.
- 19.Сидоренко В. Міжнародне реагування на кризи: роль ООН та її агенцій. Київ: НАДУ, 2021. 134 с.(дата звернення: 21.02.2025)
- 20.Шевченко О. Інформаційні платформи ФАО в системі продовольчої безпеки. Інформаційне суспільство. 2023. № 1. С. 73–82. (дата звернення: 09.09.2025)
- 21.J. Agricultural Innovation and Global Food Security. Oxford: Oxford University Press, 2019. 276 p.
- 22.Barrett C. Food Security and Sociopolitical Stability. New York: Oxford University Press, 2013. 312 p.(дата звернення: 09.07.2025)
- 23.Clapp J. Food. Cambridge: Polity Press, 2020. 198 p. (дата звернення: 05.07.2025)
- 24.Collier P. Wars, Guns, and Votes: Democracy in Dangerous Places. New York: HarperCollins, 2009. 320 p.
- 25.FAO. Data in Emergencies Hub: Methodology Report. Rome: FAO, 2021.
URL: <https://data-in-emergencies.fao.org> (дата звернення: 10.09.2025).
- 26.FAO. FAOSTAT Statistical Database. Rome: FAO, 2023.
URL: <https://www.fao.org/faostat> (дата звернення: 12.12.2025).
- 27.FAO. The State of Food and Agriculture 2022. Rome: FAO, 2022. 260 p.
- 28.FAO. The State of Food Security and Nutrition in the World 2023. Rome: FAO, 2023. 302 p. (дата звернення: 16.05.2025)
- 29.FAO. The State of Food Security in the World 2024. Rome: FAO, 2024. 318 p.
- 30.FAO. Global Report on Food Crises 2023. Rome: FAO, WFP, IFPRI, 2023. 258 p. (дата звернення: 03.04.2025)

31. FAO & WFP. Hunger Hotspots: Early Warnings on Acute Food Insecurity. Rome, 2023.
URL: <https://www.fao.org> (дата звернення: 10.12.2025).
32. HLPE. Food security and nutrition: building a global narrative. Rome: FAO, 2020. 112 p.
33. OECD. Agricultural Outlook 2022–2031. Paris: OECD Publishing, 2022. 330 p.
34. Sassi M. Understanding Food Insecurity. Berlin: Springer, 2018. 207 p. (дата звернення: 22.03.2025)
35. Shaw D. The World Food Crisis: Lessons from the Past. London: Routledge, 2016. 450 p. (дата звернення: 05.05.2025)
36. Smith L., Haddad L. Reducing Child Malnutrition: Policy and Governance. World Development. 2020. Vol. 75. P. 23–39. (дата звернення: 24.03.2025)
37. FAO. Conflict and Food Security: FAO in Emergencies. Rome: Food and Agriculture Organization, 2023. 112 p.
38. FAO. Crop Prospects and Food Situation. Quarterly Global Report. Rome: FAO, 2024. 54 p. (дата звернення: 27.06.2025)
39. FAO. The Impact of Disasters on Agriculture and Food Security 2021. Rome: FAO, 2021. 140 p. (дата звернення: 27.02.2025)
40. FAO. The State of Food Security and Nutrition in the World 2023. Rome: FAO, 2023. 316 p. (дата звернення: 11.06.2025)
41. Graziano da Silva J. Ending Hunger: The Quest for Food Security in the 21st Century. Rome: FAO Publishing, 2019. 204 p.
42. Pietrobelli C., Cirera X. Industrial and Agricultural Development in Fragile States: Lessons from Conflict-Affected Economies. Journal of Development Studies. 2020. Vol. 56(10). P. 1785–1802. (дата звернення: 18.04.2025)
43. Schumacher A., Béné C. Food Systems under Stress: Conflict, Climate Shocks and Global Instability. Global Food Security. 2022. Vol. 33. P. 1–12. (дата звернення: 13.03.2025)
44. Smith L., Haddad L. Reducing Child Malnutrition: Policy and Governance. World Development. 2020. Vol. 75. P. 23–39. (дата звернення: 19.05.2025)

45. Tovere G., Romano D. Agricultural Recovery in Post-Conflict Countries: Evidence from FAO-Led Programs. *Journal of Peacebuilding & Development*. 2021. Vol. 16(3). P. 245–260. (дата звернення: 21.04.2025)
46. UN. *Global Humanitarian Overview 2023*. New York: OCHA, 2023. 159 p.
47. UNDP. *Human Development Report 2022*. New York: UNDP, 2022. 295 p.
48. UNICEF. *Humanitarian Action for Children 2023*. Geneva: UNICEF, 2023. 188 p.
49. WFP. *Emergency Response Manual*. Rome: World Food Programme, 2022. 94 p. (дата звернення: 17.08.2025)
50. World Bank. *Food Security Update*. Washington: World Bank, 2024. URL: <https://www.worldbank.org/foodsecurity> (дата звернення: 02.11.2025).
51. World Bank. *World Development Report 2023: Migrants, Refugees, and Societies*. Washington, 2023. 384 p.
52. WTO. *World Trade Report 2022: Climate Change and International Trade*. Geneva: World Trade Organization, 2022. 250 p.